

RIG PÅ BARMHJERTIGHED

"Dives in misericordia"

Rundskrivelse

fra

Pave Johannes Paul II

Udgivet af Ansgar Stiftelsen
i kommission hos
Niels Steensens Forlag, København 1982

Tidligere udgivelser af
pave Johannes Paul II's skrivelser:

MENNESKETS FORLØSER

KATEKESE I VOR TID

i kommission hos Niels Steensens Forlag

Pave Johannes Paul II's rundskrivelse
"Dives in misericordia" 1980
Oversat af Ruth Plum
Dansk udgave © Niels Steensens Forlag 1982

Sats: Ruth Plum
Tryk: Daniel Offset

ISBN 87-87275-34 1

RIG PÅ BARMHJERTIGHED

RUNDSKRIVELSE

fra

PAVE JOHANNES PAUL II

Kære brødre i bispeembedet,
kære sønner og døtre!
hilsen og apostolsk velsignelse!

I

Den, der ser mig, ser Faderen (sml. Joh. 14,9)

1. Barmhjertigheden åbenbares

"Gud, som er rig på barmhjertighed", (1) åbenbares os af Jesus Kristus som Far. Hans Søn har selv forkyndt ham og lært os at kende ham i sig selv. (2). Det er en tankevækkende scene, da Filip, en af de tolv apostle, vendte sig til Jesus med bønne: "Herre, vis os Faderen, og det er os nok", og fik det svar: "Så lang en tid har jeg været hos jer, og du har ikke lært mig at kende ...? Den, som har set mig, har set Faderen". (3). Disse ord faldt under afskedstalerne ved afslutningen af påskemåltidet, der blev fulgt af de begivenheder i disse hellige dage, hvor det engang for alle har vist sig, at "Gud, som er rig på barmhjertighed, har på grund af den store kærlighed, hvormed han elskede os, gjort os levende med Kristus, os, som var døde på grund af vore overtrædelser". (4)

I tilslutning til Det andet Vatikankoncils lære og i betragtning af vor tids særlige behov har jeg i rundskrivelsen Menneskets Forløser (Redemptor Hominis)

beskæftiget mig med sandheden om mennesket, som den fuldt og helt åbenbares os i Kristus. Et lige så stort behov, der eksisterer i vor så alvorlige og vanskelige tid, tilskynder mig til nok engang at fordybe mig i Kristi mysterium for i ham at opdage Faderens ansigt, han, der er "barmhjertighedens Far og al trøsts Gud".

(5) I Det andet Vatikankoncils pastorale konstitution Kirken i verden af i dag (Gaudium et Spes) læser vi, at "ved at åbenbare hemmelighederne om Faderen og hans kærlighed, åbenbarer Kristus, den nye Adam, helt mennesket for det selv og viser det dets herlige kald".(6) Disse ord vidner klart om, at mennesket ikke kan beskrives i hele sin naturlige værdighed uden i - ikke kun teoretisk, men totalt eksistentielt - relation til Gud. Mennesket og dets herlige kald åbenbares i Kristus ved åbenbaringen af Faderens og hans kærligheds mysterium.

Derfor er det nu rimeligt at overveje dette mysterium. Mange af kirkens og det moderne menneskes erfaringer opfordrer dertil. Og mange menneskehjerters nødråb, lidelser og forhåbninger, bekymringer og forventninger kræver det. Når det er sandt, at ethvert menneske i en vis forstand er kirkens vej - som det er sagt i rundskrivelsen Menneskets Forløser (Redemptor Hominis) - så siger evangeliet og hele traditionen os samtidigt, at vi må gå denne vej med ethvert menneske, således som Kristus viste os ved sit eksempel, idet han i sig selv åbenbarede Faderen og dennes kærlighed.(7) I Jesus Kristus er enhver vej til mennesket - der engang for alle er pålagt kirken i de stadig skiftende tider - samtidigt en vej, der fører til Faderen og hans kærlighed. Det andet Vatikankoncil har igen bekræftet denne sandhed for vor tid.

Jo mere kirkens sendelse koncentrerer sig om mennesket, jo mere antropocentrisk den så at sige er, jo mere må den vise sig som teocentrisk og også virkeligt være det: altså i Jesus Kristus være rettet mod Faderen. Mens forskellige åndsretninger i fortid og nutid er tilbøjelige til at adskille teocentricitet og antropocentricitet og endda sætte dem op mod hinanden,

så søger kirken ligesom Kristus at forene dem på dyb og organisk vis i menneskets historie. Dette er også et af de grundlæggende principper, måske ligefrem det vigtigste, i det sidste koncils lære. Når vi altså i den nuværende fase af kirkehistorien ser det som vor vigtigste opgave at virkeliggøre det store koncils lære, så må vi arbejde på dette grundlag med tro, med et åbent sind og et åbent hjerte. Allerede i min ovenfor nævnte rundskrivelse har jeg prøvet på at fremhæve, at den dybere og rigere viden om kirken - et resultat af koncilet - må åbne vort hjerte og vort sind endnu mere for Kristus. I dag vil jeg sige, at denne åben sig mod Kristus - der som verdens Forløser åbenbarer mennesket helt for mennesket - kun kan opnås i et stadig mere modent forhold til Faderen og til hans kærlighed.

2. Barmhjertigheden bliver menneske

Gud, "som bor i et lys, ingen kan komme nær", (8) taler til mennesket gennem hele universet: "Thi hans usynlige væsen, både hans evige kraft og hans guddommelighed, har kunnet ses fra verdens skabelse af, idet det forstås af hans gerninger". (9) Denne indirekte og ufuldkomne erkendelse, der nås, ved at forstanden søger Gud gennem skabningerne ved at gå ud fra den synlige verden, er endnu ikke "at se Faderen". "Ingen har nogen sinde set Gud", skriver evangelisten Johannes for at understrege den sandhed, at "den enbårne, som selv er Gud, og som er i Faderens favn, han er blevet hans tolk". (10) Denne "tolkning" åbenbarer Gud i hans ene og trefoldige væsens uudgrundelige mysterium, der er omgivet af "et lys, ingen kan komme nær". (11) Dog erkender vi gennem Kristi "tolkning" især Gud i hans kærlige omsorg for mennesket, i hans "kærlighed til menneskene". (12) Netop her bliver hans "usynlige væsen" på særlig vis "synligt" i langt højere grad end gennem alle hans andre "gerninger": det bliver synligt i Kristus og gennem Kristus, gennem hans gerninger og gennem hans ord og endeligt gennem hans død på korset og hans opstandelse.

På denne måde - i Kristus og gennem Kristus - bliver Gud særlig synlig i sin barmhjertighed, dvs. i den guddommelige egenskab, som allerede Det gamle Testamente med forskellige billeder og udtryk har beskrevet som "barmhjertighed". Kristus giver hele den gammeltestamentlige tradition om Guds barmhjertighed en endegyldig betydning. Han taler ikke kun om barmhjertighed; han er først og fremmest selv legemliggørelsen af barmhjertigheden, han repræsenterer den i sin egen person. Han selv er i en vis forstand barmhjertighed. For den, der ser den i ham - og finder den i ham - bliver Gud på særlig vis "synlig" som den Far, "som er rig på barmhjertighed". (13)

Mentaliteten i vore dage synes måske mere end før i tiden at være i modstrid med Guds barmhjertighed og er tilbøjelig til at udelukke selve ideen om barmhjertighed fra livet og menneskets hjerte. Ordet og begrebet "barmhjertighed" virker ubehageligt på mennesket, der takket være den enorme udvikling af videnskab og teknologi er blevet herre over jorden og har underlagt sig og undertvunget den i en hidtil ukendt målestok. (14) Dette herredømme over jorden, der tit opfattes ensidigt og overfladisk, synes ikke at give plads for barmhjertigheden. I denne sammenhæng er det nyttigt at henvise til det billede af "menneskets situation i den moderne verden", som det beskrives i begyndelsen af Det andet Vatikankoncils pastorale konstitution om Kirken i verden af i dag (Gaudium et Spes). Her læser vi følgende: "Den moderne verden viser sig altså at være på én gang mægtig og skrøbelig, i stand til at yde så vel det bedste som det værste, for vejen ligger åben for den til frihed og trældom, til fremskridt og tilbagegang, til broderskab og had. Menneskene forstår, at de har til opgave at styre de kræfter, som de selv har fremkaldt, og som enten kan komme til at undertrykke eller tjene dem". (15)

Den moderne verdens situation frembyder ikke kun forandringer, der berettiger til håbet om en bedre fremtid for mennesket på jorden, men afslører også mangfoldige trusler, der langt overgår de hidtil kend-

te. Kirken må stadig ved enhver passende lejlighed gøre opmærksom på disse trusler (som ved talerne til FN, UNESCO, FAO og andetsteds), men samtidigt gennemtænke dem i lyset af den sandhed, vi har modtaget fra Gud.

Den sandhed, som i Kristus er åbenbaret os om Gud, "barmhjertighedens Far", (16) tillader os at "se" ham som særligt nær ved mennesket, og især når mennesket lider og er truet i selve sin tilværelses og værdigheds inderste. Det er derfor, mange mennesker og grupper i den nuværende situation i kirken og i verden så at sige ledet af en levende trossans vender sig til Guds barmhjertighed. De bevæges sikkert dertil af Kristus selv, der ved sin ånd virker i menneskenes hjerter. For Guds, "barmhjertighedens Fars" mysterium, som Kristus har åbenbaret, bliver på baggrund af vore dages trussel mod mennesket ligesom til en særlig appel, der er rettet til kirken.

I denne rundskrivelse vil jeg tage imod denne appel. Jeg ønsker at øse af åbenbaringens og troens tidløse - i sin enkelthed og dybde - uforlignelige sprog, for med dette sprog endnu engang - over for Gud og mennesker at give udtryk for vor tids store bekymringer.

Åbenbaring og tro lærer os jo ikke blot at meditere abstrakt over Guds mysterium som "barmhjertighedens Far", men også at tage vor tilflugt til denne barmhjertighed i Kristi navn og i forening med ham. Har Kristus ikke sagt, at vor Far, "som ser i det skjulte", (17) altid venter på, at vi i al nød påkalder ham og således trænger dybere ind i hans mysterium: Faderens og hans kærligheds mysterium? (18)

Jeg ønsker derfor, at overvejelserne i denne rundskrivelse skal gøre dette mysterium mere nærværende for alle. Samtidigt ønsker jeg, at de skal være en indtrængende appel fra kirken om barmhjertighed, som menneskeheden og den moderne verden har så hårdt brug for. Og de har brug for barmhjertighed, selv om de tit ikke ved det.

II

Det messianske budskab

3. Da Kristus begyndte at virke og lære

Over for sine bysbørn i Nazaret påberåbte Jesus sig profeten Esajs' ord: "Herrens Ånd er over mig, fordi han salvede mig, at jeg skal gå med glædesbudskab til fattige. Han sendte mig at udråbe for fanger, at de skal få frihed, og for blinde, at de skal få deres syn, for at sætte fortrykte i frihed og udråbe et nådeår fra Herren". (19) Disse sætninger er Jesu første Messias-åbenbaring hos Lukas. De efterfølges af de gerninger og ord, vi kender fra evangeliet. Gennem disse gerninger og ord gør Kristus Faderen nærværende blandt menneskene. Det er uhyre karakteristisk, at de mennesker, det drejer sig om, først og fremmest er de fattige, der mangler det nødvendige til livets ophold; de, der er berøvet deres frihed; de blinde, der ikke kan se skabningens skønhed; de, der lever i sorg og bekymring og lider under sociale uretfærdigheder; og endeligt synderne. Det er især for disse sidste, at Messias blev et særligt klart tegn på Gud, der er kærlighed, blev et tegn på Faderen. I dette synlige tegn kan vor tids mennesker, ganske ligesom menneskene dengang, se Faderen.

Det er karakteristisk, at Jesus svarer de disciple, som Johannes Døberen sender til ham med spørgsmålet: "Er du den, som kommer, eller skal vi vente en anden?" (20) med det samme vidnesbyrd som det, hvormed han begyndte sin lærervirksomhed i Nazaret: "Gå hen og fortæl Johannes, hvad I har set og hørt: blinde ser, lamme går, spedalske renses, døve hører, døde står op, og evangeliet forkyndes for fattige". og til sidst siger han: "Salig er den, som ikke forarges på mig". (21)

Det er især ved sin livsstil og sine gerninger, at Jesus åbenbarede, at kærligheden er nærværende i vor

verden - en effektiv kærlighed, der henvender sig til mennesket og omslutter alt, hvad der gør mennesket menneskeligt. Denne kærlighed viser sig især, hvor den kommer i berøring med lidelse, uretfærdighed og fattigdom, med den konkrete conditio humana, med menneskets historiske vilkår, der på forskellig vis er præget af menneskets fysiske og moralske begrænsning og skrøbelighed. Netop på grund af, hvordan og hvor denne kærlighed manifesterer sig, kaldes den med Bibelens sprog for "barmhjertighed".

Kristus åbenbarer Gud, der er Far, der "er kærlighed", som Johannes udtrykker det i sit første brev; (22) han åbenbarer Gud, som er "rig på barmhjertighed", som vi læser det hos Paulus. (23) Denne sandhed er ikke så meget genstand for belæring, som den først og fremmest er en virkelighed, som bliver os nærværende i Kristus. At gøre Faderen nærværende som kærlighed og barmhjertighed er for ham den grundlæggende opfyldelse af hans sendelse som Messias; dette bekræftes af de ord, han først udtalte i synagogen i Nazaret og siden til sine disciple og Johannes Døberens sendebud.

Inden for rammerne af dette vidnesbyrd om Guds nærvær som Far, kærlighed og barmhjertighed, gør Jesus barmhjertigheden til et af hovedtemaerne i sin forkyndelse. Som han plejer at gøre, taler han også her især "i lignelser", fordi disse bedre kan udtrykke sagernes egentlige natur. Det er tilstrækkeligt i denne forbindelse at minde om lignelsen om den fortabte søn (24) eller om den barmhjertige samaritaner (25) eller - i modsætning hertil - om lignelsen om den gældbundne tjener (26). Der er mange passager i Kristi undervisning, der skildrer den barmhjertige kærlighed under stadig nye aspekter. Vi behøver kun at tænke på den gode hyrde, der leder efter det vildfarne får, (27) eller konen, der fejer hele huset i sin søgen efter den tabte drakme (28). Det er især evangelisten Lukas, der behandler disse temaer fra Kristi undervisning. Hans evangelium kaldes derfor også med rette for "barmhjertighedens evangelium".

Ved denne betragtning af Jesu forkyndelse opdager man et afgørende problem, hvad angår betydningen af ud-

trykkene og indholdet af begreberne, især begrebet barmhjertighed (i forhold til begrebet kærlighed). Forståelsen af indholdet af dette begreb er nøglen til forståelsen af barmhjertighedens virkelighed. Og det er netop det, der er det vigtigste for os. Men inden vi i det følgende afsnit af vore overvejelser vender os til dette problem, nemlig at konstatere betydningerne af de enkelte ord og endeligt, hvad der virkeligt ligger i begrebet "barmhjertighed", må vi altså slå fast, at Kristus samtidigt med, at han åbenbærede Guds barmhjertige kærlighed, krævede af mennesker, at de også i deres eget liv skulle lade sig lede af kærlighed og barmhjertighed. Dette krav er en væsentlig del af selve det messianske budskab og er kernen i evangeliets etos. Mesteren udtrykker det både i det bud, som han kalder "det største og det første", (29) og i form af en saligprisning, når han i Bjergprædiken siger: "Salige er de barmhjertige, thi dem skal der vises barmhjertighed". (30)

Det messianske budskab om barmhjertighed indeholder således en særlig guddommelig-menneskelig dimension. Kristus bliver i opfyldelse af de messianske profetier til denne kærlighed i menneskelig skikkelse. Denne kærlighed viser sig især over for de lidende, de ulykkelige og synderne. Således gør han Faderen, Gud, som er "rig på barmhjertighed" nærværende og åbenbarer ham endnu mere. Herved bliver han samtidigt selv et eksempel for menneskene på den barmhjertige kærlighed til næsten og forkynder således endnu mere med sine handlinger end med sine ord den appel til barmhjertighed, der er et af de væsentligste elementer i evangeliets etos. Det drejer sig her ikke blot om at adlyde et bud eller opfylde en etisk norm, men om at opfylde en grundlæggende forudsætning for, at Gud kan vise mennesket sin barmhjertighed: "De barmhjertige ... skal der vises barmhjertighed".

III

Det gamle Testamente

4. Begrebet "barmhjertighed" har en lang og rig historie i Det gamle Testamente. Vi må gribe tilbage hertil, for at den barmhjertighed, som Kristus har åbenbaret, kan lyse mere klart. Da han åbenbarede denne barmhjertighed i ord og gerning, henvendte han sig til mennesker, der ikke blot kendte ordet barmhjertighed, men også som Guds folk i den gamle pagt havde erfaret Guds barmhjertighed på særlig vis i løbet af en århundreder lang historie. Denne erfaring var såvel social og samfundsmæssig som individuel og indvortes.

Israel var jo Guds pagtsfolk - en pagt, som det ofte brød. Når det blev sig sin troløshed bevidst - i løbet af Israels historie manglede det ikke på profeter og andre, der vækkede denne bevidsthed -, bønfuldt det om barmhjertighed. Det gamle Testaments bøger giver mange eksempler herpå. Blandt særlig vigtige begivenheder og tekster skal nævnes: begyndelsen af Dommerbogen, (31) Salomos bøn ved templets indvielse, (32) en del af profeten Mikas bog, (33) de trøstende tilsagn hos Esajas, (34) jødernes tryglen i landflygtigheden, (35) fornyelsen af pagten efter hjemkomsten fra landflygtigheden. (36)

Det er betydningsfuldt, at profeterne i deres forkyndelse af barmhjertigheden, som der på grund af folkets synder så tit tales om, forbinder den med det betagende billede af Guds kærlighed. Herren elsker Israel med en særlig udvælgelses kærlighed, der ligner en brudgoms kærlighed; (37) derfor tilgiver han bestandigt Israels skyld, ja, dets troløshed og forræderi. Når han finder bodfærdighed og ægte omvendelse, tager han igen sit folk til nåde. (38) Hos profeterne betyder barmhjertighed en særlig kærlighedens kraft, der er stærkere end synden og troløsheden hos det udvalgte folk.

I denne brede "sociale" sammenhæng optræder barmhjertigheden som noget, der svarer til den indre erfaring hos den enkelte, der er indfanget i synd eller ud-sat for lidelse og ulykke af en eller anden art. Såvel fysiske som moralske onder, især synd, får Israels sønner og døtre til at vende sig til Herren og bønfalde om hans barmhjertighed. Således vender David - i bevidsthed om alvoren af sin synd - sig til ham. (39) Også Job vender sig efter sit oprør igen til Herren, da han er i stor nød; (40) og også Ester vender sig til ham i bevidsthed om den dødelige fare, der truer hendes folk. (41) I Det gamle Testaments bøger finder vi mange flere sådanne eksempler. (42)

Ved begyndelsen af denne omspændende fælles og personlige overbevisning, som bekræftes i hele Det gamle Testamente ned gennem århundrederne, står det udvalgte folks grundlæggende erfaring i forbindelse med exodus, med udgangen af Egypten: Herren så sit trælbundne folks nød, hørte dets råk, kendte dets lidelser og besluttede at befri det. (43) I dette, at Herren således frelser folket, ser profeten hans kærlighed og medlidenhed over for dette folk. (44) Det er netop på dette, at det udvalgte folk og ethvert af dets medlemmer bygger sin sikkerhed på Guds barmhjertighed, som man kan påkalde i enhver nød.

Hertil kommer den kendsgerning, at synden også er en del af menneskets "ynkværdighed". Den gamle pagts folk oplevede denne elendighed allerede på vandringen gennem ørkenen, da det lavede guldkalven. Herren triumferede over dette brud på pagten, da han åbenbarede sig for Moses som en "Gud, som er barmhjertig, langmodig og rig på miskundhed og trofasthed". (45) Det er i denne centrale åbenbaring, at det udvalgte folk og ethvert af dets medlemmer, hvergang de har syndet, igen finder kraft og inspiration til at vende sig til Herren for at minde ham om, hvad han har åbenbaret om sig selv, (46) og bønfalde om hans tilgivelse.

Således har Herren i sine gerning og ord åbenbaret sin barmhjertighed over for sit udvalgte folk fra be-

gyndelsen af dets historie i alt, hvad han gjorde og sagde, og dette folk har bestandigt igen i historiens løb, både når det ramtes af ulykke, og når det blev sig sin synd bevidst, betroet sig til barmhjertighedens Gud. Alle kærlighedens nuancer viser sig i Herrens barmhjertighed over for sit ejendomsfolk: han er dets Far, (47) derfor er Israel hans førstefødte søn; (48) og han er hendes brudgom, der ved profeten forkynder hende et nyt navn: ruhama: "elskede", fordi der skal vederfares hende barmhjertighed. (49)

Også når Herren forbitres over sit folks troløshed, beslutter at opgive det, er hans ømhed for og hans gavmilde kærlighed til sit ejendomsfolk dog altid stærk nok, til at han igen glemmer sin vrede. (5) Derfor er det let at forstå, at psalmisterne, når de istemmer den højeste lovprisning af Herren, bryder ud i hymner til kærlighedens, ømhedens, barmhjertighedens og troskabens Gud. (51)

Af alt dette følger, at barmhjertighed ikke kun hører med til Gudsbegrebet, men kendetegner hele Israels folks og enhver af dets sønners og døtres liv: den er det bærende i det inderlige forhold til Herren, det bærende i dets samtale med ham. Netop under dette aspekt bliver barmhjertigheden beskrevet med en rigdom af udtryk i de enkelte af Det gamle Testaments bøger. Det vil måske være vanskeligt i disse bøger at finde et rent teoretisk svar på spørgsmålet om, hvad barmhjertighed egentlig er. Ikke desto mindre siger den terminologi, der anvendes, meget derom. (52)

Det gamle Testamente forkynder Guds kærlighed med mange beslægtede udtryk, der adskiller sig i deres mere detaljerede indhold, men som så at sige fra forskellige retninger stræber hen mod et eneste fundamentalt indhold for at udtrykke dets overvældende rigdom og samtidigt bibringe mennesket det ud fra forskellige synspunkter. Det gamle Testamente opmuntrer mennesker, der er ramt af ulykker, især dem, der er tyngt af skyld - ligesom hele Israels folk, der har sluttet pagten med Gud - til at bønfalde om barmhjertighed og regne dermed; der

mindes derom i tider med fald og modløshed. Og Det gamle Testamente takker og lovpriser for barmhjertigheden, hvergang den viser sig og virkeliggøres i folkets eller den enkeltes liv.

På denne måde er barmhjertigheden i en vis forstand i modsætning til Guds retfærdighed og viser sig ofte ikke blot som stærkere end retfærdigheden, men også som dybere. Allerede Det gamle Testamente belærer om, at selv om retfærdigheden er en ægte menneskelig dyd og i Gud er tegn på den transcendent fuldkommenhed, så er kærligheden alligevel "større" end retfærdigheden, fordi den er mere oprindelig og grundlæggende. Kærligheden er så at sige en betingelse for retfærdigheden, og i sidste instans tjener retfærdigheden kærligheden. Kærlighedens forrang og ophøjethed over retfærdigheden (dette er karakteristisk for hele åbenbaringen) åbenbares netop i barmhjertigheden. Dette var så indlysende for psalmisterne og profeterne, så ordet retfærdighed tilsidst kom til at betyde den frelse, der udvirkes af Herren og hans barmhjertighed. (53) Barmhjertigheden er forskellig fra retfærdigheden, men ikke i modstrid med den, når vi, som Det gamle Testamente netop gør, anerkender Guds nærvær i menneskets historie, den Gud, der allerede som Skaber har knyttet sig til sin skabning i en særlig kærlighed. Kærligheden udelukker ifølge sin natur had og ond vilje over for den, som den engang har skænket sig selv til: Nihil odisti eorum quae fecisti, Du ... afskyr ikke noget af, hvad du har skabt". (54) Disse ord peger på det dybe fundament i forholdet mellem retfærdighed og barmhjertighed i Gud - i hans forhold til mennesket og til verden. De betyder, at vi må søge de livgivende rødder og de inderste motiver til dette forhold ved at gå tilbage til "begyndelsen", til selve skabelsesmysteriet. Allerede i den gamle pagt forjætter disse ord den fulde åbenbaring af Gud, som "er kærlighed". (55)

Knyttet til skabelsens mysterium er udvælgelsens mysterium, som på en særlig måde har præget historien om det folk, hvis åndelige far Abraham er i kraft af sin tro. Gennem dette folk, hvis vej fører gennem baa-

de den gamle og den nye pagts historie, henvender udvælgelsens mysterium sig til ethvert menneske, til hele menneskehedens familie. "Jeg elskede dig med evig kærlighed, drog dig derfor i nåde". (56) "Om også bjergene viger, om også højene rokkes, min kærlighed viger ej fra dig, min fredspagt rokkes ikke". (57) Denne sandhed, der engang blev forkyndt Israel, indeholder et perspektiv af hele menneskehedens historie: et perspektiv, der på én gang er timeligt og eskatologisk. (58) Kristus åbenbarer Faderen i det samme perspektiv for en tilhørerkreds, hvor jordbunden allerede er beredt, som Det gamle Testaments skrifter mange steder beviser. Ved afslutningen af denne åbenbaring, aftenen før sin død, siger han de tankevækkende ord til apostlen Filip: "Så lang en tid har jeg været hos jer, og du har ikke lært mig at kende ...? Den, som har set mig, har set Faderen". (59)

IV

Den fortabte søn

5. Sammenligningen

Allerede på tærkslen til Det nye Testamente oplever man to mærkværdigt overensstemmende beskrivelser af Guds barmhjertighed. Det er som et ekko af hele Det gamle Testaments tradition. Dē er udtryk for de gammeltestamentlige bøgers forskelligartede terminologiers betydningsmæssige indhold. Vi ser Maria, der betræder Zakaraias' hus og af hele sin sjæl højlover Herren, fordi "hans barmhjertighed varer fra slægt til slægt over dem, som frygter ham". Straks efter, da hun mindes hans udvælgelse af Israel, forkynder hun, at han, som har udvalgt hende, kommer sin "barmhjertighed i hu" fra slægt til slægt. (60) Senere, da Johannes Døberen er blevet født, lovpriser hans far Zakaraias i det samme hus Israels Gud og takker ham, fordi han har øvet "barmhjertighed mod vore fædre" og ihu-kommet sin hellige pagt. (61)

I Kristi egen lære bliver det billede, der er overtaget fra Det gamle Testamente, forenklet og samtidigt uddybet. Det viser sig måske tydeligst i lignelsen om den fortabte søn; (62) hvor den guddommelige barmhjertigheds væsen træder særlig klart frem, skønt ordet "barmhjertighed" ikke forekommer i teksten. Dette skyldes ikke så meget - som i Det gamle Testamente - terminologien, men mere analogien, sammenligningen, der gør det muligt helt at forstå barmhjertighedens mysterium, derudspilles som et dybt drama mellem faderens kærlighed og sønnes fortabelse og synd.

Denne søn, der af sin far får udbetalt den ham tilkommende del af formuen og forlader sit hjem for at bortøde den i et fjernt land "i et udsvævende liv", er på en vis måde mennesket til alle tider, begyndende med ham der som den første mistede sin oprindelige tilstands

arvelod af nåde og retfærdighed. Analogien går her meget langt. Lignelsen handler indirekte om ethvert brud på kærlighedspagten, om ethvert tab af nåden, om enhver synd. I denne analogi lægges der, mindre end i profeternes tradition, vægt på Israels folks troløshed, selv om der også tænkes derpå. Da denne søn "havde sat alt til", begyndte han "at lide nød"; fordi der udbrød "en svær hungersnød" i det land, han havde begivet sig til. Og i denne situation ville han gerne stille sin sult med hvad som helst, selv "med de bønner, som svine-
ne åd", de svin, som han vogtede hos "en af borgerne dér i landet". Men ingen gav ham noget at spise.

Analogien peger klart på menneskets indre. Den formue, som sønnen havde fået af sin far, var en vis mængde materielle goder; men vigtigere end disse goder var hans værdighed som søn i sin fars hus. Den situation, han befandt sig i, da han havde mistet sin formue, burde have gjort ham det klart, at han havde mistet denne værdighed. Førhen, da han krævede sin arvelod af Faderen for at kunne rejse bort, havde han ikke tænkt derpå. Tilsyneladende tænker han heller ikke derpå nu, da han siger til sig selv: "Hvormange daglejere hjemme hos min far har ikke fuldt op af mad? og her er jeg ved at sulte ihjel". Han måler sig selv med det mål af goder, han har mistet, som han ikke længere "har", mens daglejerne i hans fars hus "har dem". Hans ord udtrykker først og fremmest hans indstilling til de materielle goder. Men alligevel gemmer tragedien sig under overfladen: tragedien om den tabte værdighed, hans viden om det letsindigt ødelagte sønne-forhold.

Så fatter han da den beslutning: "Jeg vil stå op og gå til min far og sige til ham: Far! jeg har syndet imod Himlen og over for dig, jeg er ikke længere værd at kaldes din søn, lad mig gå som en af dine daglejerne". (63) Disse ord bringer det egentlige problem frem i lyset. Den vanskelige materielle situation, som den fortabte søn var havnet i ved sin letsindighed og sin synd, havde modnet hans sans for den tabte værdighed. Hans beslutning om at vende tilbage til sin far og bede om lov til at være der - ikke på grund af sin ret-

tighed som søn, men som daglejer - er tilsyneladende forårsaget af den sult og nød, han er havnet i. Denne bevæggrund er dog gennemtrængt af hans viden om et langt større tab: at være daglejer i sin egen fars hus er absolut meget ydmygende og beskæmmende. Men alligevel er den fortabte søn rede til at tage denne ydmygelse og skam på sig. Han er klar over, at han ikke længere har ret til andet end at være daglejer hos sin far. Han fatter sin beslutning i fuld bevidsthed om, hvad han har fortjent, og hvad han kan gøre krav på efter retfærdighedens normer. Netop denne overvejelse viser, at sansen for den tabte værdighed dukker på i sønnens samvittighed, sansen for den værdighed, der har sin rod i sønnens forhold til faderen. Med denne beslutning begiver han sig på vej.

I lignelsen om den fortabte søn benyttes ordene "retfærdighed" eller "barmhjertighed" ikke en eneste gang. Men forholdet mellem retfærdigheden og den kærlighed, der åbenbarer sig som barmhjertighed, er meget nøjagtigt indføjet i indholdet af evangeliets lignelse. Det gøres helt klart, at kærligheden bliver til barmhjertighed, når det er nødvendigt at overskride retfærdighedens - nøjagtige og tit snævre - normer. Efter at den fortabte søn har ødt den formue, han fik af sin far, og vender tilbage til sin fars hus, kan han kun gøre krav på at måtte tjene til livets ophold som daglejer og så eventuelt efterhånden samle sig en vis mængde af materielle goder, der imidlertid måske aldrig vil nå op i nærheden af den formue, han har ødslet bort. Mere kan han ikke kræve, og det så meget desto mindre, fordi han ikke blot har bortødslet den del af formuen, der tilkom ham, men også såret og krænket faderen med hele sin opførsel. Da denne opførsel efter hans egen mening har berøvet ham hans værdighed som søn, kan den jo ikke være faderen ligegyldig. Den må have smertet ham og på en vis måde også angå ham. Og til syvende og sidst var det jo hans egen søn, det drejede sig om, og dette forhold kunne aldrig forandres eller ødelægges, hvad sønnen så end gjorde. Dette er den fortabte søn klar over, og netop denne viden viser ham klart, hvilken værdighed, han har mistet, og lader ham ærligt

indse, hvilken plads, der endnu kan tilkomme ham i faderens hus.

6. Betoningen af den menneskelige værdighed

Dette klart tegnede billede af den fortabte søns sindstilstand giver os mulighed for nøjagtig at fatte, hvori Guds barmhjertighed består. Der er ingen tvivl om, at faderens skikkelse i den enkle men malende analogi afslører os Gud som Far. Faderens opførsel i denne lignelse, hele hans måde at handle på, der afslører hans indre holdning, lader os genopdage Det gamle Testaments syn på barmhjertighed i en helt ny, fuldstændig enkel og dyb syntese, Den fortabte søns far er en trofast far; han er tro imod den kærlighed, han for altid har skænket sin søn. Denne troskab udtrykkes i lignelsen ikke kun ved den øjeblikkelige beredvillighed, hvormed han tager imod den hjemvendte søn, der har bortødslet sin formue; den kommer endnu mere til udtryk i hans overstrømmende glæde og den overdådige fest, han bereder den hjemvendte ødeland, en fest, der er så flot, så den vækker protest og misundelse hos den ældste bror, der aldrig har vendt sig fra sin far og aldrig har forladt sit hjem.

Faderens troskab mod sig selv - et træk, der allerede kendes fra Det gamle Testaments udtryk "hesed" - beskrives varmt og gribende: "Men da han endnu var langt borte, så hans far ham og ynkedes inderlig og kom løbende og faldt ham om halsen og kyssede ham." (64) Dette gør han naturligvis på grund af en dyb kærlighed, der også forklarer hans flothed over for sønnen, en flothed, der vækker den ældste søns vrede. Men årsagerne til denne kærlige modtagelse ligger dog dybere: faderen er helt klar over, at et fundamentalt gode er blevet reddet - sønnens værdighed som menneske. Skønt sønnen har bortødslet sin formue, er hans menneskenatur stadig uskadt. Ja, den er på en vis måde genfundet. Dette aflører faderens ord til den ældste søn: "Nu burde vi glæde og fryde os, fordi din bror var død, men er blevet levende, og var fortabt, men

er fundet igen". (65) I det samme kapitel 15 i Lukasevangeliet læser vi lignelsen om det mistede får (66) og lignelsen om den tabte drakme. (67) Hver gang understreges den samme glæde som i tilfældet med den fortabte søn. Faderens troskab mod sig selv er helt rettet mod den fortabte søns menneskenatur, mod hans tabte værdighed. Dette forklarer helt den bevægede glæde i det øjeblik, da sønnen vender hjem.

Man kan derfor sige, at kærligheden til sønnen, der udspringer af selve faderværdighedens væsen, på en vis måde forpligter faderen til at bekymre sig om sønnens værdighed. Denne omsorg er målestokken for hans kærlighed, således som Paulus skriver: "Kærligheden er langmodig, kærligheden er mild ... søger ikke sit eget, lader sig ikke ophidse, bærer ikke nag ... glæder sig over sandheden ... Den håber alt, udholder alt. Kærligheden ophører aldrig." (68) Barmhjertighed - sådan som Kristus fremstiller den i lignelsen om den fortabte søn - har den indre form af den kærlighed, som i Det nye Testamente kaldes agāpe. En sådan kærlighed er i stand til at bøje sig ned til enhver fortabt søn, til al menneskelig nød, især til al moralsk nød: til synden. Når dette sker, føler den, der bliver genstand for barmhjertighed sig ikke ydmyget, men snarere genfundet og "opvurderet". Faderen udtrykker først og fremmest, hvor stor hans glæde er, over at sønnen er "fundet igen" og er "blevet levende". Denne glæde peger på et uskadt gode: en søn, selv om han er fortabt, hører han aldrig op med at være sin fars søn; den peger også hen på et genfundet gode, der i tilfældet med den fortabte søn er hans tilbagevenden til sandheden om sig selv.

Hvad der sker mellem far og søn i Kristi lignelse, kan ikke bedømmes "udefra". Vore fordomme i forhold til barmhjertighed er for størstedelens vedkommende et resultat af en rent ydre bedømmelse. Ud fra en sådan bedømmelse ser vi i barmhjertigheden især det ulige forhold mellem giveren og modtageren af barmhjertighed. Derfor drager vi alt for let den slutning, at barmhjertighed ydmyger modtageren, krænker menneskets værdig-

hed. Lignelsen om den fortabte søn viser os, at det forholder sig anderledes: forholdet i barmhjertighed bygger på den fælles erfaring af, at mennesket er godt, og af den værdighed, der tilkommer mennesket. Denne fælles erfaring får den fortabte søn til at begynde at se sig selv og sine handlinger, som de sandt og virkeligt er (og dette er i sandhed ægte ydmyghed), og netop derfor bliver han særlig kær for faderen, der lysende klart ser det gode, der er opnået takket være en hemmelighedsfuld udstråling af sandhed og kærlighed, således at han ligesom glemmer alt det onde, sønnen har gjort.

Lignelsen om den fortabte søn udtrykker enkelt, men dybt omvendelsens virkelighed. Omvendelsen er det konkrete vidnesbyrd om kærlighedens virken og barmhjertighedens tilstedeværelse i menneskets verden. Den sande og egentlige betydning af barmhjertigheden indskrænker sig ikke til det selv nok så gennemtrængende og medfølelse blik på det moralske, det fysiske eller det materielle onde. Barmhjertigheden viser sig sandt og virkeligt, når den opvurderer, fremmer og drager det gode frem af alle de former for ondskab, der eksisterer i verden og i mennesket. Opfattet på denne måde udgør barmhjertigheden det grundlæggende indhold i Kristi messianske budskab og den egentlige kraft i hans sendelse. Hans disciple og tilhængere forstod og øvede også barmhjertighed på denne måde. I deres hjerter og deres handlinger åbenbarede barmhjertigheden sig uophørligt som et særligt kreativt bevis på den kærlighed, der ikke lader sig "overvinde af det onde", men overvinder "det onde med det gode". (69) Barmhjertighedens sande ansigt må stadigt på ny afsløres. Trods mange fordomme synes vor tid at have særligt brug for barmhjertighed.

V

Påskemysteriet

7. Barmhjertigheden åbenbares i korset og opstandelsen

Kristi messianske budskab og hans virken blandt mennesker ender med korset og opstandelsen. Vi må trænge dybt ind i denne sidste begivenhed, som koncilet kalder for påskemysteriet, hvis vi ønsker helt at give udtryk for sandheden om barmhjertigheden, som den åbenbares i historien om vor frelse. På dette punkt af vore overvejelser vil vi beskæftige os mere indgående med rundskrivelsen Menneskets Forløser (Redemptor Hominis). For selv om forløsningens virkelighed i dens menneskelige dimension afslører menneskets uhørte storhed, qui talem ac tantum meruit habere Redemptorum, (70) så tillader dog den guddommelige dimension af forløsningen os på en så at sige helt empirisk og "historisk" måde samtidigt at afsløre dybden af den kærlighed, der ikke engang viger tilbage for Sønnens ufattelige offer for at opfylde Skaberens og Faderens troskab over for mennesket, der er skabt i hans billede og udvalgt "fra begyndelsen" af til nåde og herlighed i denne søn.

Begivenhederne langfredag og inden dem bønnen i Getsemane betyder en fundamental ændring i hele forløbet af åbenbaringen af kærlighed og barmhjertighed i Kristi messianske sendelse. Han, der "drog omkring og gjorde vel" (71) og "helbredte al slags sygdom og svaghed", (72) synes nu selv at fortjene den største barmhjertighed og påkalde sig barmhjertighed, da han bliver taget til fange, udkældt, dømt, pisket, tornekrønet og naglet til korset, hvor han dør under ubeskrivelige lidelser. (73) Netop da fortjener han barmhjertighed og især fra de mennesker, han havde gjort vel imod, men han fik det ikke. Ikke engang hans nærmeste lykkedes det at beskytte ham og befri ham fra forfølgernes hænder. I det sidste afsnit af hans messianske tjeneste

opfyldes profeternes ord på Kristus, især Esajas' forudsigelse om Guds tjener: "Vi fik lægedom ved hans sår". (74)

Kristus henvender sig til Faderen som et menneske, der i oliehaven og på Golgata lider virkeligt og forfærdeligt. Han henvender sig til den Far, hvis kærlighed han har forkyndt menneskene, og hvis barmhjertighed han har vidnet om med alle sine handlinger. Men netop han blev ikke sparet for at lide den frygtelige død på korset: "Den, som ikke kendte til synd, har han (Gud) gjort til synd for os", (75) skrev Paulus senere for således at sammenfatte hele dybden i korsets mysterium og den guddommelige dimension i forløsningens virkelighed. Netop forløsningen er den sidste og endegyldige åbenbaring af Guds hellighed, som er fuldkommenheden i dens absolutte fylde: fylde af retfærdighed og kærlighed, fordi retfærdigheden bygger på kærlighed, udspringer fra den og stræber imod den. I Kristi lidelse og død, i den kendsgerning, at Faderen ikke skånedes sin egen Søn, men gjorde ham "til synd for os", (76) kommer den absolutte retfærdighed til udtryk, for Kristus udholder lidelse og kors på grund af menneskehedens synder. Dette er netop et "overmål" af retfærdighed, for menneskets synd bliver "opvejet" af Gud-menneskets offer. Denne retfærdighed, der er virkelig retfærdighed "efter Guds målestok", udspringer helt af kærlighed, af Faderens og Sønnens kærlighed, og bærer frugter i kærlighed. Denne guddommelige retfærdighed, som Kristi kors åbenbarer den, er netop "efter Guds målestok", fordi den har sit udspring og sin opfyldelse i kærligheden og bærer frelsens frugter. Forløsningens guddommelige dimension indskrænker sig ikke til at fælde dom over synden, men den fornyer i kærligheden den skabende kraft i mennesket og giver derved igen mennesket adgang til den fra Gud kommende fylde af liv og hellighed. På denne måde indeholder forløsningen åbenbaringen af den totale barmhjertighed.

Påskemysteriet er højdepunktet af den åbenbaring og den virkeliggørelse af barmhjertigheden, som formår at

retfærdiggøre mennesket og genoprette retfærdigheden i frelsesordenens forstand, sådan som Gud ville det fra begyndelsen af: i mennesket og gennem mennesket i verden. Den lidende Kristus taler på en særlig måde til mennesket, og ikke kun til den troende. Også den ikke-troende kan i ham opdage den overbevisende solidaritet med menneskets skæbne og en harmonisk fuldendelse af en uselvsk ofren sig for menneskets sag, for kærlighed og sandhed. Men den guddommelige dimension af påskemysteriet går dog endnu dybere. Det kors på Golgata, hvor Kristus fører sin sidste samtale med Faderen, vokser frem af selve hjertet i den kærlighed, der ifølge Guds evige plan er skænket mennesket, der er skabt i Guds billede. Gud, sådan som Kristus har åbenbaret ham, forbliver ikke blot som Skaber og Værensgrund nær forbundet med verden. Han er også Far, han er knyttet til mennesket, som han har kaldet til live i den synlige verden, og det med bånd, der er endnu stærkere end skabelsens. Det er kærlighedens bånd, der ikke blot skaber det gode, men også skænker delagtighed i Guds eget liv: Faderens, Sønnens og Helligåndens. For den, der elsker, ønsker jo også at skænke sig selv.

Kristi kors på Golgata står ved denne admirabile commerciums vej, denne Guds vidunderlige meddelen sig selv til mennesket, der samtidigt indeholder en opfordring til mennesket om at hengive sig selv og hele den synlige verden til Gud og således få del i hans liv, til som adoptivbarn at få del i den kærlighed og sandhed, som er i Gud og udgår fra Gud. Ved vejen til menneskets evige udvælgelse til værdigheden som Guds adoptivbarn står i historien Kristi kors, den enbårne Søns kors, han, der kom som "Lys af Lys, sand Gud af den sande Gud" (77) for at aflægge det endelige vidnesbyrd om Guds vidunderlige pagt med menneskeheden, Guds pagt med mennesket - med ethvert menneske. Denne pagt, der er så gammel som mennesket og går tilbage til selve skabelsens mysterium, og som siden mange gange er blevet fornyet med det udvalgte folk, er samtidigt den nye og endegyldige pagt, der blev sluttet på Golgata, og ikke er begrænset til et enkelt folk,

til Israel, men står åben for enhver.

Hvad siger Kristi kors os da, det kors, der i en vis forstand er det sidste ord i hans budskab og sendelse som Messias? Og dog er dette endnu ikke pagtens Guds sidste ord: det siges i morgengryet, da først kvinderne og siden apostlene kommer til den korsfæstede Herres grav, ser at graven er tom og for første gang hører budskabet: "Han er opstanden". De giver dette budskab videre og bliver den opstandnes vidner. Men også i Guds Søns herliggørelse vil korset bestandigt være nærværende, det kors, der - gennem hele det vidnesbyrd, der blev givet af den menneske-søn, der led døden på det - uophørligt tale om den guddommelige Far, der forbliver tro mod sin evige kærlighed til mennesket, han, der "elskede verden således" - og dermed mennesket i verden - "at han gav sin Søn, den enbårne, for at enhver, som tror på ham, ikke skal fortabes, men have evigt liv." (78) At tro på den korsfæstede Søn, betyder at have "set Faderen", (79) betyder at tro, at kærligheden er nærværende i verden, og at den er mægtigere end nogen ondskab, som mennesket, menneskeheden, verden er hildet i. At tro på denne kærlighed betyder at tro på barmhjertigheden. For barmhjertigheden er en nødvendig dimension af kærligheden, er ligesom dens andet navn og samtidigt den særlige måde, hvorpå kærligheden viser sig og fuldbyrdes over for det ondes virkelighed, der er i verden og angriber og piner mennesket, endda sniger sig ind i menneskets hjerte og "kan ødelægge både sjæl og lemme i Helvede". (80)

8. Kærligheden er stærkere end døden og stærkere end synden

Kristi kors på Golgata vidner også om det ondes styrke over for Guds Søn, altså over for ham, der som den eneste blandt menneskenes børn fra naturen af var absolut uskyldig og fri for synd, og hvis komme i verden var uberørt af Adams ulydighed og arvesynden. Og netop i ham, i Kristus, bliver synden nu dømt ved hans offers pris og hans lydighed "indtil døden". (81). Ham, der

var uden synd, "har han (Gud) gjort til synd for os". (82) Også døden, der siden menneskehedens første historie er knyttet til synden, bliver dømt. Døden bliver dømt i hans død, han, der var uden synd, og der - som den eneste - ved sin død kan give døden dødsstedet. (83) På denne måde er Kristi kors, hvorpå Sønnen, der er af samme væsen som Faderen, yder Gud fuld retfærdighed også en radikal åbenbaring af barmhjertigheden, dvs. af den kærlighed, der går til angreb mod roden til alt ondt i menneskets historie - mod synd og død.

I korset bøjer Gud sig dybest ned til mennesket og til alt det, som mennesket især i vanskelige og smertefulde øjeblikke kalder sin ulykkelige skæbne. I korset berøres menneskets jordiske tilværelses mest smertende sår ligesom af et helbredelses pust af den evige kærlighed. Det er den sidste fuldendelse af det messianske program, som Kristus engang formulerede i synagogen i Nazaret (84) og siden gentog over for Johannes Døberens sendebud. (85) Ifølge disse ord, der oprindeligt er skrevet af profeten Esajas, (86) bestod dette program i åbenbaringen af barmhjertig kærlighed til de lidende og fangerne, til de blinde, de undertrykte og synderne. I påskemysteriet gennembrudes grænserne for de mangfoldige onder, som mennesket er blevet indblandet i i sit jordiske liv. Kristi kors får os til at forstå, at det ondes dybeste rødder når helt ned til synden og til døden, og således er korset blevet til et tegn på den yderste dag. Først i de sidste tiders fuldbyrdelse og i verdens endegyldige fornyelse vil kærligheden - i alle de udvalgte - besejre det ondes dybeste kilder og frembringe livets, hellighedens og den salige udødeligheds rige som fuldmoden frugt. Grundlaget for denne fuldendelse på den yderste dag indeholdes allerede i Kristi kors og hans død. Den kendsgerning, at Kristus "er opstået på den tredje dag", (87) udgør det endegyldige tegn på hans messianske sendelse, er kronen på hele åbenbaringen af den barmhjertige kærlighed i en verden, der er præget af det onde. Det er også et tegn, der forudsiger "en ny Himmel og en ny jord", (88) hvor Gud skal "tør-

re hver tåre af deres øjne, og der skal ingen død være mere, ej heller sorg, ej heller skrig, ej heller pine skal være mere; thi det, som var før, er nu forsvundet". (89)

I fuldendelsen på den yderste dag vil barmhjertigheden åbenbare sig som kærlighed, mens her i tiden, i den menneskelige historie, der også er syndens og dødens historie, må kærligheden frem for alt åbenbare sig og virkeliggøres som barmhjertighed. Kristi messianske program, barmhjertighedens program, bliver til hans folks, bliver til kirkens program. Men korset står altid plantet i midtpunktet af dette program, for i det når åbenbaringen af den barmhjertige kærlighed altid sit højdepunkt. Så længe "det, som var før" ikke er "forsvundet", (90) vil korset stadig være det "sted", som de efterfølgende ord fra Johannes' Åbenbaring peger på: "Se jeg står for døren og banker; og nogen hører min røst og åbner døren, da vil jeg gå ind til ham og holde nadver med ham, og han med mig". (91) Det er en særlig åbenbaring af Guds barmhjertighed, når han anbefaler sin korsfæstede Søn til menneskets barmhjertighed. Kristus er som den korsfæstede det Ord, der ikke forgår, (92) den, der står for døren og banker på ethvert menneskes hjerte, (93) uden at indskrænke menneskets frihed, men søgende at vække frihed til kærlighed - ikke kun som solidaritet med den lidende Menneskesøn, men også som en slags "barmhjertighed", som enhver af os kan vise den evige Fars Søn. Kunne menneskets værdighed blive mere agtet og ophøjet inden for Kristi messianske program i den ved korset åbenbarede barmhjertighed, end ved at den, der møder barmhjertighed, samtidigt får lov til at "vise barmhjertighed"?

Er dette ikke, når alt kommer til alt, den holdning, Kristus indtager over for mennesket, når han siger: "Hvad I har gjort mod en af mine brødre dér, har I gjort imod mig"? (94) Er ikke bjergprædikens ord: "Salige er de barmhjertige, thi dem skal der vises barmhjertighed", (95) på en måde en syntese af hele det glade budskab, af hele den "vidunderlige byttemandel" (admirabile commercium), som er indeholdt deri,

og der som en enkel, stærk og samtidigt "mild" lov præger selve frelsesplanen. Åbenbarer disse ord fra bjergprædikenen, der straks peger på "menneskehjertets" mulighed (nemlig på barmhjertighed) ikke i det samme perspektiv også Guds dybe mysterium: denne uudgrundelige enhed af Fader, Søn og Helligånd, hvor kærligheden, der også indebærer retfærdighed, baner vej for barmhjertigheden, der igen åbenbarer den fuldkomne retfærdighed?

Påskemysteriet er Kristus på højdepunktet af åbenbaringen af Guds uudgrundelige mysterium. Netop her bekræftes de ord, der blev udtalt i nadversalen, helt og fuldt: "Den, som har set mig, har set Faderen". (96) For Kristus, som Faderen "ikke sparede", (97) men hengav for menneskenes skyld, og som i sin lidelse og i sin kval på korset ikke blev genstand for menneskelig barmhjertighed, har i sin opstandelse åbenbaret Faderens kærlighed i dens fylde til ham og i ham til alle mennesker. "Han er ikke en Gud for døde, men for levende". (98) I sin opstandelse har Kristus netop ved at acceptere korset som vejen til opstandelsen, åbenbaret den barmhjertige kærligheds Gud. Når vi mindes Kristi kors, hans lidelse og død koncentrerer vor tro og vort håb om den opstandne, der "da det var blevet aften den første dag i ugen, stod midt iblandt dem" i nadversalen, hvor disciplene var forsamlede, "åndede på dem og sagde til dem: Modtag Helligånden! Hvem I forlader synder, dem er de forladt; og hvem I nægter forladelse, dem er den nægtet". (99)

Således har Guds Søn selv i sin opstandelse på radikal vis mødt barmhjertighed, det vil sige Faderens kærlighed, der er stærkere end døden. Det er den samme Kristus, der ved afslutningen af sin messianske sendelse - på en vis måde allerede inden dens afslutning - åbenbarer sig som barmhjertighedens og den samme kærligheds udtømmelige kilde, som i et videre perspektiv af kirkens frelseshistorie stadigt vil vise sig at være stærkere end synden. Den påskelige Kristus er den endegyldige inkarnation af barmhjertig-

heden, det levende og frelseshistoriske tegn herpå og samtidigt på de sidste tider. I denne ånd lægger påsketidens liturgi os dette salmevers på læberne: "Om Herrens nåde vil jeg evigt synge". (100)

9. Barmhjertighedens mor

I disse kirkens påskelige ord klinger - med hele deres profetiske indholds fylde - et ekko af Marias ord, som de lød, da hun mødte Elisabet, Zakarias' hustru: "Hans barmhjertighed varer fra slægt til slægt". (101) I selve menneskevordelsens første øjeblik åbner der sig et nyt perspektiv i frelseshistorien. Efter Kristi opstandelse fornyes dette perspektiv - både på det historiske og på de sidste tiders plan. Siden hen afløser i stadigt større dimensioner nye slægter i den kæmpestore menneskehedsfamilie hinanden, og også i Guds folk følger slægt på slægt, som bærer korsets og opstandelsens mærke, Kristi påskemysteriums "seg1", (102), den absolutte åbenbaring af den barmhjertighed, som Maria lovpriser på tærsklen til sin slægtningens hjem: "Hans barmhjertighed varer fra slægt til slægt". (103)

Maria har også på en særlig og usædvanlig måde - som ingen ellers - erfaret Guds barmhjertighed. Samtidigt - og også på usædvanlig vis - gjorde hendes eget hjertes offer det muligt for hende selv at deltage i åbenbaringen af den guddommelige barmhjertighed. Dette offer er intimt forbundet med hendes søns kors, ved hvis fod hun måtte stå på Golgata. Hendes offer er en enestående deltagelse i åbenbaringen af barmhjertigheden, det vil sige en deltagelse i Guds absolutte troskab mod hans egen kærlighed, mod den pagt med mennesket, folket og menneskeheden, som han ville fra evighed af og indgik i tiden; det er delagtighed i den åbenbaring, der blev endegyldigt fuldendt gennem korset. Ingen har som den korsfæstedes mor erfaret korsets mysterium, det overvældende møde med den transcendent guddommelige retfærdighed og kærlighed, hvor retfærdighed og fred "kysser" hinanden. (104) Ingen har i samme grad som Maria modtaget dette mysterium i

sit hjerte, denne virkelig guddommelige dimension af forløsningen, der fuldbyrdes ved Guds Søns død på Golgata sammen med hendes moderhjertes offer, med hendes endegyldige "fiat".

Maria er altså den, der har det dybeste kendskab til Guds barmhjertigheds mysterium. Hun kender dets pris, og ved hvor høj den er. I den betydning kalder vi hende for barmhjertighedens mor: Vor Frue af barmhjertigheden eller barmhjertighedens mor. I hver af disse titler ligger der et dybt teologisk indhold, for hun besad i sin sjæl og i hele sin personlighed evnen til gennem alle de forvirrede begivenheder i Israels historie, i ethvert menneskes og i hele menneskeheds historie at opfatte den barmhjertighed, som skænkes "fra slægt til slægt" (105) efter den helligste Treenigheds plan.

De titler, vi tillægger Maria, taler især om hende som den korsfæstedes og opstandnes mor, som den, der har mødt barmhjertighed på en særlig måde, og på en lige så usædvanlig måde har hun "fortjent" denne barmhjertighed gennem hele sit jordiske liv - og især ved foden af sin søns kors. Endeligt blev hun på grund af sin skjulte og samtidigt enestående deltagelse i sin messianske søns opgave på særlig vis kaldet til at bringe mennesker i nær forbindelse med den kærlighed, han var kommet for at åbenbare, den kærlighed, som mest konkret kommer til udtryk over for de lidende, de fattige, fangerne, de blinde, de undertrykte og synderne - sådan som Jesus beskrev dem med profeten Esajas' ord - først i synagogen i Nazaret (106) og siden som svar på Johannes Døbers sendebuds spørgsmål. (107)

Det var netop i denne "barmhjertige" kærlighed, der især viser sig i mødet med det moralsk og fysisk onde, at Marias, den korsfæstede og opstandnes mors hjerte tog del på enestående og usædvanlig vis. I og gennem hende åbenbares denne kærlighed fortsat i kirkens og menneskeheds historie. Denne åbenbaring er særlig frugtbar, fordi den i Maria bygger på hendes moderlige hjertes særlige taktfølelse, på hendes særlige indfølelse og hendes evne til at nå alle dem, der let-

tere tager imod en mors barmhjertige kærlighed. Det er et af kristendommens store livgivende mysterier, et mysterium, der er nær knyttet til menneskevordelsens mysterium.

Herom siger Det andet Vatikankoncil: "I nådens perspektiv forbliver Maria uophørligt vor mor, helt fra bebudelsesdagen, da hun troede og gav det samtykke, som hun uden forbehold fastholdt under korset, og indtil de sidste udvalgte har nået deres evige mål. Hun gav ikke den frelsebringende opgave fra sig, da hun blev optaget i Himlen; hun går tværtimod på alle måder i forbøn for at opnå den evige frelses nådegaver for os. Hendes moderlige kærlighed omfatter Sønnens brødre og søstre, som under deres jordiske pilgrimsfærd er omgivet af farer og trængsler, indtil de når frem til salighedens fædreland." (108)

VI

"Barmhjertighed ... fra slægt til slægt"

10. Billedet af vort slægtled

Vi har al ret til at tro, at også vort slægtled er medindbefattet i Guds mors ord, når hun lovpriser den barmhjertighed, der "fra slægt til slægt" bliver dem til del, der lader sig lede af Guds frygt. Marias magnificat har et profetisk indhold, der ikke kun drejer sig om Israels fortid, men også om hele Gudsfolkets fremtid på jorden. Alle vi, der i dag lever på denne jord, hører til det slægtled, der ved, at det tredje årtusinde nærmer sig, og vi føler dybt den historiske vending, der er ved at ske.

Det nuværende slægtled ved, at det er privilegeret, for fremskridtet byder på så mange muligheder, som ingen ville drømme om blot for nogle årtier siden. Menneskets skabende aktivitet, intelligens og arbejde har frembragt dybtrækkende ændringer såvel inden for videnskabens og teknikkens område som i det sociale og kulturelle liv. Mennesket har udvidet sin magt over naturen, har fået et dybere kendskab til lovene for social adfærd. Mennesket har oplevet, hvordan hindringer og afstande, der skiller mennesker og nationer fra hinanden, er forsvundet eller formindsket ved en voksende forståelse for helheden, ved en klarere bevidsthed om menneskehedens enhed, ved en accepteren af indbyrdes afhængighed i en ægte solidaritet og endelig ved et ønske om - og mulighed for - at få kontakt med ens brødre og søstre hinsides kunstige geografiske inddelinger eller nationale og racemæssige grænser. Især de unge ved i dag, at videnskabens og teknikkens fremskridt har gjort det muligt ikke blot at opnå materielle goder, men også at opnå en større udbredelse af menneskehedens viden. Det usædvanlige fremskridt, der for eksempel er sket på informationens område, forøger

menneskets skabende evne og giver adgang til andre folkeslags intellektuelle og kulturelle rigdomme. Ny teknik på kommunikationens område opmuntrer til større interesse for, hvad der sker i verden, og til en voksende udveksling af ideer. Biologien, psykologien og sociologiens resultater vil hjælpe mennesket til bedre at forstå sit eget væsens rigdomme. Selv om det er sandt, at dette fremskridt stadigt i høj grad er de industrialiserede landes privilegium, lader det sig dog ikke nægte, at muligheden for at lade alle folkeslag og alle lande få del deri ikke længere kun er en utopi, hvis der er ægte politisk vilje til at lade det ske.

Men ved siden af alt dette - eller rettere sagt som en del deraf - er der også de vanskeligheder, der følger med enhver vækst. Der er bekymringer og en fornemmelse af afmagt over for det principielle svar, som mennesket ved, det er nødvendigt at give. Der er også skygger i billedet af vore dages verden og dens disharmonier, der ikke altid kun er overfladiske. Det andet Vatikankoncils pastorale konstitution om kirken i verden af i dag - Gaudium et Spes - er naturligvis ikke det eneste dokument, der beskæftiger sig med dette slægtleds liv, men det er et meget vigtigt dokument. "Den manglende ligevægt, som præger den moderne verden", læser vi deri, "hænger i virkeligheden sammen med den mere fundamentale disharmoni, der har sin rod i menneskehjertet. I mennesket kæmper flere kræfter mod hinanden. På den ene side erfarer mennesket, som den skabning det er, sin begrænsning på mangfoldige felter, på den anden side mærker mennesket i sig længsler uden grænser og kald til et højere liv. Draget som vi er i mange retninger, tvinges vi til at vælge og dermed også til at give afkald på noget. I vor svaghed og synd gør vi ofte det, som vi ikke vil, og lader være med at gøre det, som vi egentlig vil. Det vil sige, at vi lider under en indre splittelse, som er kilden til så megen splid og så mange stridigheder i samfundet." (109)

Hen imod slutningen af dokumentets indledning læser vi: "Over for verdens nuværende udvikling er der alligevel flere, som stiller de mest fundamentale spørgs-

mål, eller som fornemmer med skærpet interesse: Hvad er mennesket? Hvad er meningen med lidelsen, det onde og døden, som jo alle består trods alt fremskridt? Hvorfor disse sejre, betalt med så høj en pris?" (110)

Er dette billede af spændinger og trusler, der er karakteristiske for vor tid, blevet mindre foruroligende i de femten år, der er gået siden afslutningen af Det andet Vatikankoncil? Åbenbart ikke. Tværtimod, de spændinger og trusler, der kun synes at være skitseret i koncildokumentet, og som dengang ikke afslørede alle de farer, der endnu lå skjult, har i årenes løb afsløret sig mere og mere. De har på forskellig vis bekræftet den eksisterende fare, og tillader os ikke længere at lulle os ind i fortidens illusioner.

11. Kilder til uro

Vor verden føler sig mere og mere truet. Den eksistentielle angst vokser, især som jeg allerede sagde i min rundskrivelse Menneskets Forløser (Redemptor Hominis) med hensyn til muligheden for en konflikt, der i betragtning af vore dages oplagring af kernevåben kunne betyde en delvis selv-udslettelse af menneskeheden. Truslen stammer dog ikke kun fra, hvad mennesker kan gøre mod hinanden ved hjælp af den militære teknologi; den stammer også fra mange andre følger af en materialistisk civilisation, der - trods "humanistiske" erklæringer - sætter sagen over personen. Vor tids mennesker frygter altså, at enkeltpersoner og miljøer, grupper, samfund og nationer ved benyttelse af de af denne civilisation opfundne midler kan blive vilkårlige ofre for andre enkeltpersoner, miljøer og samfund. Vort århundredes historie leverer nok af eksempler herpå. Trods alle erklæringer om menneskets rettigheder, det hele menneskes, dvs. mennesket i sin legemlige og åndelige tilværelse, så kan vi ikke sige, at disse eksempler kun hører fortiden til.

Mennesker frygter med rette at blive offer for en undertrykkelse, der berøver dem den indre frihed og mu-

ligheden for at give udtryk for den sandhed, de er overbeviste om, den tro, de bekender, og for at gå den vej, deres samvittigheds stemme tilsiger dem. De tekniske midler, som, den moderne civilisation råder over, gemme jo ikke kun muligheden for en selvudslættelse som følge af en militær konflikt, men også muligheden for en "fredelig" undertvingelse af enkeltpersoner, miljøer, hele samfundsgrupper og nationer, der af en eller anden grund bliver ubekvemme for den, der besidder de tekniske midler og er villig til at benytte dem uden skrupler. Et eksempel herpå er også den stadige benyttelse af tortur, der systematisk bruges som magt- og undertrykkelsesmiddel af magthaverne og praktiseres ustraffet af deres underordnede.

Sammen med en viden om den biologiske trussel vokser der også en viden frem om en anden trussel, der vil være endnu mere ødelæggende for hvad, der er egentligt menneskeligt, hvad der er i den nærmeste sammenhæng med personens værdighed og hans eller hendes ret til sandhed og frihed.

Bag alt dette ligger der et alvorligt samvittighedsproblem, for side om side med mennesker og samfund, der lever i velstand, frådseri og overflod i et forbrugersamfund, hvor nydelsessygen råder, lever der i den samme menneskehedens familie enkeltpersoner og hele samfundsgrupper, der sulter. Der er børn, der dør af sult for øjnene af deres mødre. I forskellige dele af verden, i forskellige socio-økonomiske systemer eksisterer der hele områder med fattigdom, nød og underudvikling. Det er almindeligt kendt. Denne tilstand af ulighed mellem enkeltpersoner og nationer vedvarer ikke blot, den tager til. Side om side med rige mennesker, der lever i overflod, findes der andre, der lever i nød, og ofte dør de af sult. Deres antal beløber sig til snesevis, ja til hundreder af millioner. Derfor vokser den moralske uro kendeligt. Det lader sig ikke benægte, at vor tids økonomiske orden og den materialistiske civilisation bygger på et grundlag, der lider af en fundamental mangel, eller snarere en serie af mangler, ja, faktisk på et utilstrækkeligt fungerende

maskineri. En sådan økonomisk orden og civilisation gør det umuligt for det menneskelige samfund at bryde radikalt ud af sådanne uretfærdige situationer.

Billedet af vore dages verden, hvor der findes så meget fysisk og moralsk ondt, så den hildes i modsætninger og spændinger og samtidigt bliver til en trussel mod menneskelig frihed, samvittighed og religion - dette billede forklarer den uro, som vor tids mennesker lider under. Denne uro mærkes ikke kun af de forfordelte og undertrykte, men også af dem, der nyder rigdommens, fremskridtets og magtens privilegium. Skønt der er mange mennesker, der søger at afdække årsagerne til denne uro eller forsøger på at bekæmpe den foreløbigt ved hjælp af teknikkens, rigdommens og magtens midler, så lader denne uro i menneskehjertets dyb sig dog ikke dæmpe med sådanne midler. Denne uro, som Det andet Vatikankoncil's undersøgelser med rette peger på, hænger sammen med meningen med menneskets liv i verden i det hele taget og med hele menneskehedens fremtid. Den kræver afgørende beslutninger, som menneskeslægten nu åbenbart ikke længere kan komme udenom.

12. Er det nok med retfærdighed?

Det er ikke svært at konstatere, at der i den moderne verden igen er vågnet en sans for retfærdighed. Den er meget udbredt og gør med eftertryk opmærksom på det, der er i modstrid med retfærdighed i forholdet mennesker imellem, i forholdet mellem sociale grupper og "klasser", mellem enkelte folkeslag og stater, mellem forskellige politiske systemer, mellem, hvad man kalder "verdener". Denne dybtgående og mangeartede tilbøjelighed, ved hvis rod den menneskelige bevidsthed i vor tid har anbragt retfærdigheden, vidner om den moralske karakter af de spændinger og kampe, der præger verden.

Kirken deler med vor tids mennesker dette brændende ønske om et liv, der er retfærdigt i enhver henseende, og forsømmer ikke at overveje de forskellige

aspekter af den form for retfærdighed, som menneskenes og samfundets liv kræver. Dette bekræftes af, at den katolske sociallære har udviklet sig stærkt i løbet af de sidste hundrede år, hvad dette område angår. Såvel opdragelsen og dannelsen af menneskers samvittighed i retfærdighedens ånd, som de enkelte initiativer, der udfolder sig især inden for lægfolkets aktiviteter på dette område, følger denne læres retningslinier.

Man kan næsten ikke undgå at opdage, at programmer, der tager deres udgangspunkt i ideen om retfærdighed, og som burde tjene til at realisere den i enkelte menneskers, grupper og samfunds indbyrdes forhold, i praksis meget ofte forvanskes. Skønt de stadig påberåber sig ideen om retfærdighed, viser erfaringerne, at negative kræfter som forbitrelse, had, ja, endda grusomhed får overhånd over retfærdigheden. I sådanne tilfælde bliver ønsket om at tilintetgøre fjenden, begrænse hans frihed eller tvinge ham til total afhængighed, til det egentlige handlingsmotiv. Dette er i modstrid med selve retfærdighedens inderste væsen, der naturligvis er at stræbe efter lighed og ligestilling mellem de stridende parter. Dette misbrug af ideen om retfærdighed viser, hvor langt menneskelig handlen kan fjerne sig fra retfærdighed, selv når det sker i retfærdighedens navn. Det var ikke for intet, at Jesus påtalte denne indstilling hos sine tilhørere, der i troskab mod Det gamle Testaments lære gav udtryk for denne holdning: "Øje for øje og tand for tand". (111) Det var datidens måde at forvanske retfærdigheden på, og denne model bruges stadig i vore dage. Det er umiskendeligt, at i en såkaldt retfærdigheds navn (for eksempel historisk retfærdighed eller klasse-retfærdighed) tilintetgøres ens næste undertiden, dræbes, berøves friheden eller fratages de fundamentale menneskerettigheder. Fortidens og vor egen tids erfaringer viser, at retfærdighed alene ikke er nok, ja, endda kan føre til forvanskning og tilintetgørelse af sig selv, hvis ikke en dybere kraft - kærligheden - får mulighed for at præge livet på dets forskellige områder. Det er netop den historiske erfaring blandt andet, der har ført til formule-

ringen af udtrykket: summum ius summa iniuria - den højeste retfærdighed (er) den højeste uretfærdighed. Denne påstand fratager ikke retfærdigheden dens værdi og formindsker ikke betydningen af den orden, der bygger på den; den peger kun - under et andet aspekt - på nødvendigheden af at øse af de dybere Åndens kilder, der betinger retfærdigheden selv.

Kirken, der har billedet af vort slægtled for øje, deler mange af vore samtidiges uro. Man kan heller ikke undgå også at blive bekymret på grund af den nedvurdering, der sker af så mange fundamentale værdier, der udgør et ubestrideligt gode ikke blot for kristen moral, men simpelt hen for den menneskelige moral, den moralske kultur. Blandt disse værdier er: respekten for det menneskelige liv fra undfangelsens øjeblik, respekten for ægteskabet som en uopløselig enhed og respekten for familiens stabilitet. Moralsk eftergivenhed rammer især det mest følsomme område af menneskets og samfundets liv. På linie hermed ligger foragten for sandfærdighed i menneskers indbyrdes forhold, manglen på ansvarsbevidsthed for, hvad man siger, og at menneskers indbyrdes forhold ofte kun bedømmes ud fra nytteværdien, at sansen for almenvellet er gået tabt, og at almenvellet let bliver til et fremmed begreb. Endeligt er der også fortrængningen af det "sakrale", hvad der ofte fører til fortrængning af "menneskelighed". Det menneske og det samfund, for hvem intet er "sakralt" lider - skønt det tilsyneladende måske ikke ser sådan ud - af moralsk forfald

VII

Guds barmhjertighed i kirkens sendelse

I sammenhæng med dette billede af vort slægtled, et billede, der ikke kan undgå at skabe ængstelse, min-des vi endnu engang de ord, der i anledning af Guds Søns menneskevordelse lød i Marias magnificat, da hun priste den barmhjertighed, der "varer fra slægt til Slægt". Kirken må i vore dage, idet den stadigt grun-der over disse inspirerede ords veltalenhed, og idet den anvender dem på menneskeheds store families er-faringer og lidelser, blive sig specielt og dybt be-vidst om nødvendigheden af i hele sin sendelse at vid-ne om Guds barmhjertighed, idet den følger i den nye og den gamle pagts traditions fodspor og i Jesu og hans apostles fodspor. Kirken må vidne om Guds barmhjertig-hed, der blev åbenbaret i Kristus, i hele hans sendel-se som Messias, idet den først og fremmest bekender den som frelsebringende sandhed og som nødvendig for et liv i overensstemmelse med troen, og derpå søger at indføre den og få den til at blive kød og blod båd-e i alle dens troendes liv og om muligt også i alle mennesker af god vilje. Endeligt har kirken, idet den bekender barmhjertigheden og altid forbliver tro over for den, ret og pligt til at påberåbe sig Guds barm-hjertighed og bønfalde om den over for alle fremtræ-delsesformer af fysiske og moralske ondt, over for alle trusler, der formørker menneskeheds livs hori-sont.

13. Kirken bekender og forkynder Guds barmhjertighed

Kirken må bekende og forkynde den guddommelige barm-hjertighed i hele dens sandhed, sådan som åbenbarin-gen har overleveret os den. På de foregående sider af dette dokument har vi forsøgt - i det mindste i store linier - at fremstille den sandhed, som hele

Den hellige Skrift og kirkens tradition oplyser os om. I kirkens daglige liturgi lyder sandheden om Guds barmhjertighed, således som den udtrykkes i Bibelen, stadig i den hellige liturgis talrige læsninger. Guds folks ægte trossans opfatter denne sandhed, hvad forskellige former for personlig og fælles fromhed vidner om. Det vil naturligvis være svært her at opregne og sammenfatte dem alle, da de fleste af dem er levende præget i menneskers tanker og hjerter. Nogle teologer hævder, at barmhjertighed er den vigtigste af Guds egenskaber og fuldkommenheder, og både Bibelen, traditionen og Guds folks hele tro vidner derom. Det drejer sig ikke om fuldkommenheden i Guds uudgrundelige væsens mysterium som sådant, men om den fuldkommenhed og egen-skab, hvori mennesket i sin egen tilværelses dybeste sandhed møder den levende Gud særlig nært og særlig ofte. Ifølge Kristi ord til Filip (112) opnås det "at se Faderen" - at skue Gud i troen - netop i mødet med hans barmhjertighed i en enestående og enkel form, der ligner den, vi møder i lignelsen om den fortabte søn.

"Den, som har set mig, har set Faderen". (113)
Kirken bekender Guds barmhjertighed, den lever deraf i sin rige troserfaring og også i sin lære, idet den bestandigt betragter Kristus, koncentrerer sig om ham, om hans liv og hans evangelium, om hans kors og opstandelse, om hele hans mysterium. Alt, hvad der hører med til at "skue" Kristus i kirkens levende tro og lære, bringer os nærmere til at "skue Faderen" i hans barmhjertigheds hellighed. Kirken synes i særlig grad at bekende og ære Guds barmhjertighed, når den vender sig til Kristi hjerte. Faktisk tillader netop denne vor nærmen os til Kristus i hans hjertes mysterium os at dvæle ved dette punkt af åbenbaringen af Faderens barmhjertighed, der er selve kernen i den menneskevordne Guds Søns messianske sendelse. Det er et centralt punkt i åbenbaringen og også det, der er lettest fatteligt for mennesker.

Kirken lever et autentisk liv, når den bekender og forkynder barmhjertighed - den mest overraskende egen-skab hos Skaberen og Forløseren - og når den fører men-

neskene hen til Frelserens barmhjertigheds kilder, som den forvalter og uddeler. Af stor betydning er i denne sammenhæng den stadige overvejelse af Guds ord og især en bevidst og moden deltagelse i fejringen af eukaristien og af bodens og forsoningens sakramente. Eukaristien bringer os jo nærmere og nærmere til den kærlighed, der er stærkere end døden. "Så ofte, som vi spiser af dette brød og drikker af kalken", forkynder vi ikke blot Forløserens død, men også hans opstandelse, indtil hans "komme i herlighed". (114). Denne eukaristi, der fejres til minde om ham, som i sin messianske sendelse åbenbarede Faderen gennem sit ord og sit kors, er bevis på den udtømmelige kærlighed, hvormed han altid ønsker at være forenet med os, være nærværende iblandt os, idet han kommer for at møde ethvert menneskes hjerte. Bodens og forsoningens sakramente baner på sin side vej til hvert enkelt menneske, også til den, der er tynget af store synder. I dette sakramente kan ethvert menneske på enestående vis erfare den barmhjertighed, det vil sige den kærlighed, der er stærkere end synden. Dette er der allerede talt om i rundskrivelsen Menneskets Forløser (Redemptor Hominis), men det er alligevel rimeligt endnu engang at vende tilbage til dette fundamentale tema.

Netop fordi der findes synd i denne verden, hvorom det siges, "at således elskede Gud verden, at han gav sin Søn, den énbårne", (115) kan Gud, der "er kærlighed" (116) ikke åbenbare sig anderledes end som barmhjertighed. Denne barmhjertighed svarer ikke blot til den dybe sandhed om den kærlighed, som Gud er, men også om hele den indre sandhed om mennesket og om verden, der er menneskets timelige fædreland.

Barmhjertigheden er i sig selv som en fuldkommenhed hos den uendelige Gud, også uendelig. - Uendelig og derfor udtømmelig er Faderens beredvillighed til at modtage de fortabte børn, der vender tilbage til hans hjem. Uendelig er den tilgivelsens beredvillighed og magt, der bestandigt udspringer fra Sønnens uvurderlige offer. Ingen menneskelig synd kan få overhånd over den eller begrænse den. Fra menneskets side kan den

kun begrænses ved mangel på god vilje, mangel på beredvillighed til omvendelse og bod, med andre ord: ved hårdnakket forstokkethed, der modsætter sig nåden og sandheden især over for vidnesbyrdet om Kristi kors og opstandelse.

Derfor bekender og forkynder kirken omvendelse. At omvende sig til Gud består altid i at opdage hans barmhjertighed, det vil sige i at opdage den kærlighed, der er langmodig og mild, (117) som kun Skaberens og Faderens kærlighed kan være det, og som "Gud, vor Herres Jesu Kristi Far" (118) er trofast mod i den yderste konsekvens i historien om hans pagt med mennesket: helt til hans Søns kors, død og opstandelse.

Ægte kendskab til barmhjertighedens Gud, til den omsorgsfulde kærligheds Gud er en uafbrudt og uudtømmelig kilde til omvendelse, ikke blot som en momentan indre handling, men som en permanent holdning, en sjælens tilstand. For de, der lærer Gud at kende på denne måde, der "ser" ham således, kan kun leve i en tilstand af stadig omvendelse til ham. De lever derfor in statu conversionis - i en tilstand af omvendelse - og det er netop denne holdning, der er det dybeste element i ethvert menneskes pilgrimsvandring på denne jord in statu viatoris - en tilstand af vøren-undervejs. Naturligvis bekender kirken Guds barmhjertighed, der blev åbenbaret i den korsfæstede og opstandne Kristus, ikke blot med sin læres ord, men først og fremmest med hele Guds folks levende pulsslæg. Ved hjælp af dette livets vidnesbyrd opfylder kirken Guds folks særlige sendelse, som er delagtighed i og i en vis forstand en fortsættelse af Kristi egen messianske sendelse.

Vore dages kirke er sig det helt bevidst, at den kun, når den støtter sig til Guds barmhjertighed, kan realisere de opgaver, som følger af Det andet Vatikankoncils lære. Dette gælder først og fremmest det økumeniske arbejde, der går ud på at forene alle, der bekender Kristus. Samtidigt med, at kirken gør sig anstrengelser hermed, bekender den ydmygt, at kun den kærlighed, der er mægtigere end den svaghed, der skyldes menneskelige meningsforskelle, endegyldigt kan udvirke den enhed

som Kristus indtrængende beder Faderen om, og som Helligånden selv med "uudsigelige sukke" (119) bønfaller om.

14. Kirken forsøger at virkeliggøre barmhjertigheden

Jesus Kristus har lært os, at mennesker ikke blot modtager og erfarer barmhjertighed, men også er kaldede til at "øve barmhjertighed" over for andre: "Salige er de barmhjertige, thi dem skal der vises barmhjertighed". (120) I disse ord ser kirken en opfordring til handling, og den prøver ihærdigt på at øve barmhjertighed. Alle bjergprædikenens saligprisninger viser vej til omvendelse og til et nyt liv, men den saligprisning, der taler om de barmhjertige, er særligt veltalende, hvad dette angår. Mennesker har adgang til Guds barmhjertighed i samme grad, som de selv i deres indre lader sig forvandle til et liv i kærlighed til næsten.

Denne ægte evangeliske proces er ikke kun en åndelig forvandling, der sker én gang for alle; den er en livsstil, et væsentligt og vedvarende kendetegn for det kristne kald. Den består i bestandig opdagelse og vedvarende virkeliggørelse af kærlighed som en forenende og samtidigt opløftende kraft på trods af alle psykisk og socialt betingede vanskeligheder. Det drejer sig om barmhjertig kærlighed, der ifølge sit væsen er skabende kærlighed. I det indbyrdes forhold mennesker imellem er barmhjertig kærlighed aldrig en envejs handling eller proces. Selv i de tilfælde, hvor det tilsyneladende kun er den ene part, der yder noget og bringer ofre, og den anden kun tager imod og får (f. eks. når en læge behandler en patient, en lærer underviser, forældre forsørger og opdrager deres børn, en velgører hjælper en nødlidende), så er giveren i virkeligheden også altid modtager, den, der bliver genstand for godgørenhed, erfarer barmhjertig kærlighed, selv bliver genstand for barmhjertighed.

Heri er den korsfæstede Kristus i højeste grad et forbillede, en inspiration og et kald. Når vi ser på dette gribende forbillede, kan vi i al ydmyghed vise

andre barmhjertighed i bevidsthed om, at Kristus tager imod den, som om den var vist mod ham selv. (121) Når vi betragter dette forbillede, må vi også stadig rense alle de handlinger og hensigter, hvor vi kun opfatter og øver barmhjertighed i én retning som en god gerning over for andre. En handling, der udspringer af barmhjertig kærlighed, er kun ægte, forudsat, at vi i det øjeblik, vi udfører den, er inderligt overbeviste om, at vi samtidigt selv modtager barmhjertighed fra dem, vi viser barmhjertighed imod. Hvis denne gensidighed mangler, er vore gerninger ikke sande barmhjertighedens gerninger og har heller ikke endnu helt udviklet den omvendelse i os, som Kristus har vist os vejen til med sine ord og sit eksempel lige til korsset, og vi har heller ikke endnu fuld del i den underfulde kilde til barmhjertig kærlighed, som han har åbenbaret os.

Således er altså den vej, som Kristus viste os i bjergprædikenen med saligprisningen af de barmhjertige, langt rigere, end det ofte kommer til udtryk i almindelig menneskelig opfattelse af barmhjertighed. Her betragtes barmhjertighed som en handling eller proces, der kun forløber i én retning, hvorved der forudsættes og opretholdes en vis afstand mellem den, der øver barmhjertighed, og den, der nyder godt deraf, mellem den, der gør det gode, og modtageren deraf. Det er derfor, man forsøger på at befri mellemmenneskelige og sociale relationer fra barmhjertighed og at basere dem udelukkende på retfærdighed. Imidlertid mangler en sådan opfattelse af barmhjertighed blikket for det fundamentale bånd mellem barmhjertighed og retfærdighed, som hele den bibelske tradition og Jesu messianske sendelse taler om. Sand barmhjertighed er så at sige den dybeste kilde til retfærdighed. Hvis retfærdigheden i sig selv formår på rette vis "at fælde dom" mennesker imellem, når det drejer sig om retfærdigt at dele og bytte materielle goder, så er det dog kærligheden og kun kærligheden (indbefattet den milde kærlighed, som vi kalder for "barmhjertighed"), der er i stand til at give mennesket tilbage til sig selv.

Sand kristen barmhjertighed er også i en vis forstand den mest fuldkomne inkarnation af "lighed" blandt mennesker og derfor også den mest fuldkomne inkarnation af retfærdighed, for så vidt som også den inden for sit område tilstræber det samme mål. Imidlertid begrænser den lighed, som retfærdigheden bevirker, sig til det ydre, til de materielle goder, mens kærlighed og barmhjertighed får mennesker til at mødes i ærbødighed for den værdighed, som tilkommer hvert enkelt menneske som menneske. Samtidigt fjerner denne "lighed" blandt mennesker, som skabes af "langmodig og mild" kærlighed (122) dog slet ikke forskellene. Den, der giver, bliver mere højmodig ved samtidigt at føle sig beriget af den, der tager imod gaven, og omvendt yder den, der modtager gaven i bevidstheden om at gøre noget godt ved at modtage den, også sit bidrag til den store sag, som personens værdighed er, og bidrager derved til at forene mennesker på endnu dybere vis.

Således bliver barmhjertigheden et uundværligt element, hvis menneskers indbyrdes forhold skal være præget af den dybeste respekt for det ægte menneskelige og af en gensidig broderlighedens ånd. Det er umuligt at knytte et sådant bånd mennesker imellem, hvis deres indbyrdes forhold kun kender til retfærdighedens normer. Inden for alle områder af menneskelige forhold må retfærdigheden så at sige "korrigeres" i betydelig udstrækning af den kærlighed, som Paulus kalder for "langmodig og mild", eller må med andre ord være præget af den barmhjertighed, der er så væsentlig i evangeliet og i kristendommen. Lad os desuden huske, at barmhjertig kærlighed også betyder den kærlige ømhed og følsomhed, der beskrives så malende i lignelsen om den fortabte søn, (123) og også i lignelserne om det mistede får og den tabte sølv mønt. (124) Derfor er den barmhjertige kærlighed allermest uundværlig mellem dem, der står hinanden nærmest: mellem ægtefæller, mellem forældre og børn, mellem venner, og den er også uundværlig i al opdragelse og sjælesorg.

Men denne barmhjertige kærlighed rækker videre ud. Når Paul VI mere end én gang taler om "kærlighedens

kultur" (125) som det mål, alle anstrengelser på det kulturelle og sociale, på det økonomiske og det politiske område bør stræbe imod, så må det tilføjes, at dette mål er uopnåeligt, så længe vi inden for det menneskelige samfunds udstrakte og komplekse områder lader vore tanker og handlinger stoppe op ved "øje for øje og tand for tand" (126) og ikke prøver på at omforme den grundsætning og supplere den med en ny ånd. Det andet Vatikankoncil peger utvivlsomt også i den retning, når der gentagne gange tale om at gøre verden mere menneskelig (127) og når det betragtes som kirkens mission i den moderne verden netop at virkeliggøre denne opgave. Samfundet kan kun blive mere og mere menneskeligt, hvis vi i alle de mangfoldige områder af indbyrdes menneskelige og sociale forhold, samtidigt med at vi indfører retfærdighed, også indfører den "barmhjertige kærlighed", der udgør evangeliets messianske budskab.

Samfundet kan kun blive "mere og mere menneskeligt", hvis vi i alle de indbyrdes forhold, der præger dets åndelige dimension, indfører tilgivelsens moment, der er så væsentligt for evangeliet. Tilgivelse viser, at den kærlighed, der er stærkere end synden, er til stede i verden. Tilgivelse er også den grundlæggende betingelse for forsoning, ikke blot i Guds forhold til mennesket, men også i menneskers indbyrdes forhold. En verden uden tilgivelse ville være en kold og uærbødig retfærdigheds verden, og i denne retfærdigheds navn ville enhver kunne kræve sin ret over for den anden, og den egoisme, der findes latent i ethvert menneske, ville forvandle livet og det menneskelige samfund til et system, hvor de svage undertrykkes af de stærke, eller til en skueplads, hvor de forskellige grupper bestandigt bekæmper hinanden.

Derfor må kirken betragte det som en af sine væsentligste pligter - i enhver historisk periode, men især i vore dage - at forkynde og levendegøre barmhjertighedens mysterium, der er åbenbaret i Jesus Kristus. Det er ikke kun for kirken selv som de troendes samfund, men på en vis måde for hele menneskehe-

den, at dette mysterium er kilden til et liv, der er helt anderledes end det liv, som mennesket, hvis det er overladt til sin tredobbelte begærlighed, kan opbygge. (128) Det er i dette mysteriums navn, at Kristus lærer os altid at tilgive. Hvor ofte gentager vi dog ikke den bøn, han selv lærte os at bede: "Forlad os vor skyld, som vi forlader vore skyldnere", det vil sige dem, der har gjort sig skyldige i noget over for os! (129) Det er virkeligt svært at give udtryk for den dybe værdi af denne holdning, som disse ord er udtryk for og indprenter os. Hvor meget siger disse ord dog hver enkelt af os om andre og om os selv! Bevidstheden om, at vi er hinandens skyldnere, går hånd i hånd med det kald til broderlig solidaritet, som Paulus har formuleret i opfordringen til at bære "over med hverandre i kærlighed". (130) Hvilken lektion i ydmyghed er dette ikke for et menneske både med hensyn til ens næste og med hensyn til én selv! Hvilken skoling i at vise god vilje i vort daglige liv inden for vort livs forskellige områder. Hvis vi ignorerede denne lære, hvad ville der så være tilbage af alle "humanistiske" livs- og opdragelsessystemer?

Kristus lægger så stor vægt på nødvendigheden af at tilgive andre, så han, da Peter spørger om, hvor mange gange man skal tilgive sin bror, nævner det symbolske tal "halvfjerdsindstyve gange syv gange", (131) hvad der vil sige, at man må være i stand til at tilgive enhver hver eneste gang. Det er klart, at et sådant krav om ædelmodig tilgivelse ikke ophæver det objektive krav om retfærdighed. Ret forstået er retfærdigheden så at sige tilgivelsens mål. I ingen af evangeliets tekster betyder tilgivelse eller barmhjertighed som dens kilde eftergiveness over for det onde, over for forargelse eller krænkelse. I hvert fald er det en betingelse for tilgivelse, at det onde gøres godt igen, at forargelsen fjernes, at der gives erstatning for forvoldte skader og gøres undskyldning for krænkelsen.

Således er retfærdighed altid en grundlæggende struktur i barmhjertigheden. Men barmhjertigheden er i stand til at give retfærdigheden et nyt indhold, der

enklest og mest fuldkomment kommer til udtryk i tilgivelsen. Tilgivelsen viser os faktisk, at foruden den "kompensation" og "våbenstilstand", som retfærdigheden kræver, må der også findes kærlighed, hvis mennesket skal forblive menneske. At retfærdighedens krav sker fyldest er en hovedbetingelse for, at kærlighedens sande natur kan afsløres. I vor betragtning af lignelsen om den fortabte søn henledes vor opmærksomhed på, at den tilgivende og den tilgivne mødes i et væsentligt punkt: i personens værdighed og oprindelige værdi, der ikke kan ødelægges, og hvis udfoldelse eller genfindelse er en kilde til den største glæde. (132)

Kirken betragter det med rette som sin pligt og som målet for sin sendelse at bevare ægte tilgivelse både i livet og i adfærden og i sin opdragelse og sjælsorg. Den gør dette, idet den bevarer sin kilde, det vil sige Guds barmhjertigheds mysterium, der er åbenbaret i Jesus Kristus.

Grundlaget for kirkens sendelse på alle de områder, der er omtalt i det sidste koncils udtalelser, og som den har erfaret gennem en mange hundrede-årig erfaring med apostolatet, er simpelt hen det, at den "føser vand med glæde af frelsens kilder". (133) Det er dette, der giver de mange retningslinier for kirkens sendelse i de enkeltes kristnes, i de enkelte gruppers og i hele Guds folks liv. Denne "føsen af frelsens kilder" kan kun foretages i fattigdommens ånd, som Herren har kaldet os til ved sit ord og sit eksempel: "I har fået det for intet, giv det for intet!" (134) Således afsløres det tydeligere og tydeligere i kirkens liv og virke og i dens embedsindehaveres, dens forvaltnings og hele den folks evangeliske fattigdom, der vidner om dens Herres "store gerninger", at Gud er "rig på barmhjertighed".

VIII

Kirkens bøn i vor tid

15. Kirken påkalder Guds barmhjertighed

Kirken bekender sandheden om Guds barmhjertighed, som åbenbares i den korsfæstede og opstandne Kristus, og forkynder den på forskellig vis. Desuden bestræber den sig på at øve barmhjertighed mod mennesker gennem mennesker. Den betragter dette som en uundgåelig forudsærling for at kunne arbejde for en bedre og mere menneskelig verden i dag og i morgen. Alligevel må kirken ikke i nogen historisk periode - og da slet ikke i et så kritisk øjeblik som det nuværende - glemme den bøn, der er et råb om Guds barmhjertighed midt i de mange former for ondt, der hviler truende over menneskeheden. Netop dette er Jesu Kristi kirkes fundamentale ret og pligt, dens ret og pligt over for Gud og over for mennesker. Jo mere menneskers bevidsthed ligger under for sekulariseringen og således mister sansen for betydningen af ordet "barmhjertighed", jo mere denne bevidsthed bevæger sig væk fra Gud og dermed også fra barmhjertighedens mysterium, jo mere har kirken ret og pligt til at påkalde barmhjertighedens Gud "med høje råb". (135) Disse "høje råb" bør kendetegne kirken netop i vore dage; den må råbe til Gud og bønfalde ham om hans barmhjertighed, som er åbenbaret den, og som den bekender og forkynder i den korsfæstede og opstandne Kristus, altså i påskemysteriet. Dette mysterium indeholder den mest fuldkomne åbenbaring af barmhjertigheden, altså af den kærlighed, der er stærkere end døden, stærkere end synden og alt ondt, den kærlighed, der løfter mennesket op fra selv det dybeste fald og befrier mennesket fra selv de største trusler.

Det moderne menneske fornemmer disse trusler. Det, der ovenfor er blevet sagt derom, antyder det kun. Det moderne menneske spørger ængsteligt efter en løsning på

de frygtelige spændinger, der er opstået i verden, og som menneskeheden er indviklet i. Og hvis mennesker ofte mangler mod til at udtale ordet "barmhjertighed", eller hvis de, fordi deres bevidsthed mangler religiøst indhold, heller ikke kan finde et tilsvarende udtryk, så må kirken så meget desto mere eftertrykkeligt udtale dette ord ikke blot i sit eget navn, men også i alle vor tids menneskers navn.

Det er altså nødvendigt, at alt, hvad jeg har sagt i dette dokument, uden ophør omformes til en brændende bøn, til et råb, der bønfalder om den barmhjertighed, som mennesket i den moderne verden har behov for. Dette råb må være opfyldt af hele den sandhed om barmhjertigheden, som der er givet så rige udtryk for såvel i Bibelen og i traditionen som i talrige generationer af Guds folks ægte trosliv. Med dette råb vender vi os som den gamle pagts bedende til Gud, der ikke afskyer noget af, hvad han har skabt, (136) til den Gud, der er tro mod sig selv, mod sin faderværdighed og sin kærlighed. Ligesom profeterne bestormer vi denne kærlighed, der har moderlige træk, og der som en mor følger ethvert af sine børn, ethvert vildfarent får, om der så var millioner af dem, om så uretten i verden skulle vinde overhånd over retten, om så den moderne menneskehed for sine synder skyld nok så meget fortjente en ny "syndflod", som Noas generation engang gjorde det. Lad os tage vor tilflugt til den faderlige kærlighed, der blev åbenbaret os i Kristus i hans sendelse som Messias, og som nåede sit højdepunkt i hans kors, hans død og hans opstandelse! Lad os tage vor tilflugt til Gud, idet vi mindes Marias ord i magnificat, som forkynder barmhjertighed "fra slægt til slægt". Kirken, der efter Marias forbillede forsøger på at være menneskehedens mor i Gud, udtrykker i denne bøn sin moderlige omsorg og tillidsfulde kærlighed, hvorfra det mest brændende behov for bøn udspringer.

Lad os fremføre vor inderlige bøn, ledet af den tro, det håb og den kærlighed, som Kristus har indplantet i vore hjerter. Denne holdning er ligeledes kærlighed til Gud, som det moderne menneske ofte har skubbet fra sig og gjort sig fremmed overfor ved på forskellige må-

der at erklære Gud for "overflødig". Der er derfor kærlighed til Gud, som vi dybt fornemmer, at det moderne menneske afviser på en så krænkende måde, så vi er rede til, ligesom Kristus på korset at råbe: "Fader, tilgiv dem, thi de ved ikke, hvad de gør". (137) Denne forbønnens holdning er samtidigt kærlighed til mennesker, til alle mennesker uden undtagelse og uden forskel, uden forskel mellem racer og kulturer, sprog og verdensanskuelser, uden forskel mellem venner og fjender. Det er en kærlighed til mennesker, en kærlighed, der ønsker det sande gode for hvert enkelt menneske og for ethvert menneskeligt samfund, for enhver familie, enhver nation, enhver social gruppe, for de unge, for de voksne, for forældrene, for de ældre, for de syge - kærlighed til alle uden undtagelse. Det er kærlighed eller snarere ivrig omsorg for at sikre ethvert sandt gode og forhindre ethvert onde.

Og hvis nogle af vore samtidige ikke deler denne tro og dette håb, som får mig, der er Kristi tjener og husholder over Guds hemmeligheder(138) til i denne historiske stund at nedbede Guds barmhjertighed over menneskeheden, så bør de i det mindste forsøge på at forstå grunden til min bekymring. Den er dikteret af kærlighed til mennesket, til alt, hvad der er menneskeligt, og som mange af vore samtidige intuitivt fornemmer trues af en overvældende fare. Kristi mysterium, der afslører menneskets høje kald, og som fik mig til i rundskrivelsen Menneskets Forløser (Redemptor Hominis) at betone menneskets uforlignelige værdighed, forpligter mig til samtidigt at forkynde Guds barmhjertighed, hans - i Kristi mysterium åbenbarede - barmhjertige kærlighed. Dette mysterium forpligter mig også til i denne for kirken og for verden så vanskelige og kritiske fase, nu da vi nærmer os afslutningen af det andet årtusinde, at vende mig til denne barmhjertige kærlighed og nedbede den.

I den korsfæstede og opstandne Jesu Kristi navn, i den messianske sendelses ånd, der vedvarer i menneskehedens historie, hæver vi vor stemme og beder om, at denne kærlighed, der er i Faderen, i denne historiske

periode igen må blive åbenbaret, ved Sønnens og Hellig-
åndens gerning klart må vise sig nærværende i den mo-
derne verden og vise sig stærkere end det onde, stær-
kere end synd og død. Vi beder derom gennem hendes
forbøn, der ikke ophører med at forkynde "barmhjertig-
hed ... fra slægt til slægt", og også gennem deres for-
bøn, i hvem Bjergp-ædikenens ord er opfyldt: "Salige
er de barmhjertige, thi dem skal der vises barmhjer-
tighed". (139)

For at fortsætte det store arbejde med at omsætte
Det andet Vatikankoncil i praksis, hvori vi med rette
ser en ny fase i kirkens selvrealisering i overens-
stemmelse med den tidsalder, det er blevet vor skæbne
at leve i, må kirken selv ledes af fuld bevidsthed om,
at den i dette arbejde ikke har lov til kun at tænke
på sig selv. Meningen med dens liv er jo at åbenbare
Gud, den Far, der har "vist" sig for os i Kristus.
(140) Hvor stærk den menneskelige histories modstand
end er, hvor store forskelligheder, der end findes i
vor samtids civilisation, hvor udbredt end fornægtel-
sen af Gud er i menneskenes verden, så meget desto nærme-
re må kirken være ved det mysterium, der i århundreder
var skjult i Gud, og som mennesket gennem Jesus Kristus
i tidens fylde fik del i.

Med min apostolske velsignelse!

Givet i Rom ved Sankt Peter, den 30. november, første
søndag i advent 1980, i mit pontificats tredje år.

Joannes Paulus P.P. II

NOTER

- 1 Ef. 2,4
- 2 Sml. Joh. 1,18; Heb. 1,1f
- 3 Joh. 14,8-9
- 4 Ef. 2,4-5
- 5 2. Kor. 1,3
- 6 Det andet Vatikankoncils pastorale konstitution om kirken i verden af i dag, 22: AAS 58 (1966) s. 1042
- 7 Sml. sammesteds
- 8 1. Tim. 6,16
- 9 Rom. 1,20
- 10 Joh. 1,18
- 11 1. Tim. 6,16
- 12 Tit. 3,4
- 13 Ef. 2,4
- 14 Sml. 1. Mos. 1,28
- 15 Det andet Vatikankoncils pastorale konstitution om kirken i verden af i dag, 9: AAS 58 (1966) s. 1032
- 16 2. Kor. 1,3
- 17 Matt. 6,4. 6. 18
- 18 Sml. Ef. 3,18; også Luk. 11,5-13
- 19 Luk. 4,18-19
- 20 Luk. 7,19
- 21 Luk. 7,22-23
- 22 1. Joh. 4,8. 16
- 23 Ef. 2,4
- 24 Luk. 15,11-32
- 25 Luk. 10,30-37
- 26 Matt. 18,23-35
- 27 Matt. 18,12-14; Luk. 15,3-7
- 28 Luk. 15,8-10
- 29 Matt. 22,38
- 30 Matt. 5,7
- 31 Sml. Dom. 3,7-9
- 32 Sml. 1. Kong. 8,22-53
- 33 Sml. Mika 7,18-20
- 34 Sml. Es. 1,18; 51,4-16
- 35 Sml. Bar. 2,11-3,8

- 36 Sml. Neh. 9
 37 Sml. f. eks. Hos. 2,21-25 og 15; Es. 54,6-8
 38 Sml. Jer. 31,20; Ezek. 39,25-29
 39 Sml. 2. Sam. 11,12; 24,10
 40 Job overalt
 41 Ester 4,17^k ff
 42 Sml. f. eks. Neh. 9,30-32; Tob. 3,2-3. 11-12;
 8,16-17. 1. Mak. 4,24
 43 Sml. 2. Mos. 3,7 f
 44 Sml. Es. 63,9
 45 2. Mos. 34,6
 46 Sml. 4. Mos. 14,18; 2. Krøn. 30,9; Neh. 9,17;
 Salme 86,15; Visd. 15,1; Sir. 2,11; Joel 2,13
 47 Sml. Es. 63,16
 48 Sml. 2. Mos. 4,22
 49 Hos. 2,3
 50 Sml. Hos. 11,7-9; Jer. 31,20; Es. 54,7 f
 51 Sml. Salme 103 og 145
 52 Når Det gamle Testaments bøger taler om barm-

hjertighed, benytter de især to udtryk, der har forskellig semantiske nuancer. For det første er der udtrykket *hesed*, der betegner den dybt rodfæstede holdning af "gødhed". Når et sådant forhold udvikles mellem to mennesker, nøjes de ikke med at ønske hinanden alt godt, de er også trofaste mod hinanden på grund af en indre forpligtelse, altså på grund af en trofasthed over for dem selv. Når *hesed* også betyder "nåde" eller "kærlighed", så er det netop på grund af denne trofasthed. Den kendsgerning, at den omtalte forpligtelse ikke blot er af moralsk, men næsten af juridisk art, ændrer intet derved. Når ordet *hesed* i Det gamle Testamente benyttes om HERREN, er det altid i forbindelse med en pagt, som Gud har sluttet med Israel. Denne pagt var fra Guds side en gave og en nådesbevisning over for Israel. Alligevel havde *hesed* på en vis måde juridisk karakter, fordi Gud på grund af den indgåede pagt havde forpligtet sig til at overholde den. Den juridiske forpligtelse fra Guds side trådte ud af kraft, når Israel brød pagten og

og ikke overholdt dens betingelser. Men netop så, når hesed ophørte med at være juridisk forpligtende, afslørede den sin dybere og mest oprindelige betydning: Kærlighed, der giver! Kærlighed, der er stærkere end forræderiet! Nåde, der er stærkere end synden.

Denne troskab mod "mit folks datter", mod den brødefulde (Klages. 4,3. 6) er i sidste instans Guds troskab mod sig selv. Dette ses klart i den hyppige tilbagevenden af de to udtryk hesed we^e met (= nåde og troskab), der kan betragtes som en slags hendiadys - en talefigur, hvorved ét begreb opløses i to (sml. f. eks. 2. Mos. 34,6; 2. Sam. 2,6. 15. 20; Salme 25,10; 40,11 f; 85,11; 138,2; Mika 7,20). "Det er ikke for jeres skyld, Israels hus, men for mit helige navns skyld" (Ezek. 36,22). Selv om Israel altså, fordi det har brudt pagten, ikke juridisk kan kræve Guds hesed, kan og må det alligevel stole på, at pagtens Gud virkelig er "ansvarlig i sin kærlighed". Frugten af en sådan kærlighed er tilgivelse og genoptagelse i kærlighedens og nådens forhold, genoprettelse af den indre pagt.

Det andet ord, der i Det gamle Testaments terminologi benyttes for at betegne barmhjertighed, er rah^a mīm. Dette ord har en anden nuance end hesed. Mens hesed fremhæver troskab mod én selv og "ansvaret for ens egen kærlighed" (hvad der i en vis forstand er maskuline karaktertræk), lader rah^a mīm allerede i selve ordets rod moderkærligheden klinge igenne (rehem = moderskød). Fra denne dybe og mest oprindelige forening, ja, moderens væren ét med barnet, udspringer der et specielt forhold til barnet, en særlig kærlighed. Om denne kærlighed kan man sige, at den er gratis, helt ufortjent, og at den derfor er en indre nødvendighed, en hjertets "tvang". Det er som en "feminin" variation af den maskuline troskab mod én selv, der udtrykkes med hesed. På denne psykologiske baggrund udfolder rah^a mīm

sig i en hel række følelser, som for eksempel: godhed og ømhed, tålmodighed og forståelse, dvs. beredvillighed til tilgivelse.

Det gamle Testamente tillægger HERREN netop disse karaktertræk, når det anvender udtrykket *rah mīm* om ham. Således læser vi også hos Esajas: "Glemmer en kvinde sit diende barn, en mor hvad hun bar under hjerte? Ja, selv om de kunne glemme, jeg glemmer ej dig" (Es. 49,15). Denne kærlighed, der takket være moderskabets hemmelighedsfulde kraft er trofast og uovervindelig, udtrykkes forskellig i de gammeltestamentlige tekster: frelse fra farer, særligt fra fjender; som tilgivelse af den enkeltes og hele Israels folks synder - og endelig som beredvillighed til - trods al menneskelig troløshed, ved tidernes ende, at opfylde forjættelsen og håbet, som vi læser hos Hoseas: "Jeg læger deres frafald, elsker dem frivilligt, min vrede har vendt sig fra dem" (Hos. 14,5).

I Det gamle Testaments terminologi møder vi også andre udtryk, der på forskellig vis refererer til det samme grundlæggende indhold. De to allerede nævnte fortjener dog særlig opmærksomhed. I dem træder det oprindelige antropomorfe aspekt særlig tydeligt frem: de bibelske forfattere benytter for at beskrive Guds barmhjertighed udtryk, der passer til deres samtidiges bevidsthed og erfaring. Den græske terminologi i septuaginta-oversættelsen er fattigere end den hebraiske og frembyder derfor ikke alle de semantiske nuancer, der kendetegner originalteksten. Men i alle tilfælde bygger Det nye Testamente på den rigdom og dybde, der allerede var karakteristisk for Det gamle Testamente.

På denne måde har vi fra Det gamle Testamente arvet - ligesom i en særlig syntese - ikke blot disse bøgernes rigdom af udtryk til at beskrive Guds barmhjertighed, men også en speciel selvfulgelig antropomorf "psykologi" i forbindelse

med Gud: billedet af hans omsorgsfulde kærlighed, der viser sig som barmhjertighed ansigt til ansigt med det onde - især menneskets og folkets synd. Dette billede indeholder ikke blot det ret almene indhold af verbet ḥānan, men også indholdet af hesed og raḥ^a mīm. Ordet ḥānan udtrykker noget mere omfattende: det betyder at udvise nåde, hvori der ligesom er indeholdt en bestandig villighed til at være storsindet, mild og barmhjertig.

Ud over disse grundlæggende semantiske elementer indeholder Det gamle Testaments barmhjertigheds-begreb også den betydning, der ligger i ordet ḥāmal, der ordret betyder "at skåne" (en slagen fjende), men også "at vise barmhjertighed og medlidenhed" og derfor tilgivelse og forladelse af skyld. Også ordet ḥūs udtrykker tilgivelse og medlidenhed, men især i følelsesmæssig betydning. Disse udtryk findes sjældnere i de bibelske tekster som betegnelse for barmhjertighed. Desuden må det allerede nævnte ord 'emet fremhæves; det betyder først og fremmest "soliditet, sikkerhed" (i Septuagintas græske "sandhed") og desuden "troskab", og således synes det at stå i forbindelse med det semantiske indhold af ordet hesed.

- 53 Salme 40,11; 98,2 f; Es. 45,21; 51,5; 56,1
 54 Visd. 11,24 ,
 55 1. Joh. 4,8. 16
 56 Jer. 31,3
 57 Es. 54,10
 58 Jonas 4,2. 11; Salme 145,9; Sir. 18,8-14; Visd. 11,23 - 12,1
 59 Joh. 14,9
 60 I begge tilfælde drejer det sig om hesed, dvs. den troskab, som Gud udviser over for sin egen kærlighed til folket, troskab over for de løfter, der vil få deres endegyldige opfyldelse netop i Guds mors moderskab (sml. Luk. 1,49-54)
 61 Sml. Luk. 1,72. Her drejer det sig om barmhjertighed i betydningen hesed, mens der i de næste sætninger, hvor Zakarias taler om, at Gud vil "øve

barmhjertighed", klart gives udtryk for den anden betydning, nemlig rah^amīm (latinsk oversættelse: viscera misericordiae), der senere identificerer Guds kærlighed med en mors kærlighed.

- 62 Sml. Luk. 15,11-32
- 63 Luk. 15,18-19
- 64 luk. 15,20
- 65 Luk. 15,32
- 66 Sml. Luk. 15,3-6
- 67 Sml. Luk. 15,8-9
- 68 1. Kor. 13,4-8
- 69 Sml. Rom. 12,21
- 70 Sml. påskevigiliens liturgi: Exsultet.
- 71 Ap. G. 10,38
- 72 Matt. 9,35
- 73 Sml. Mark. 15,37; Joh. 19,30
- 74 Es. 53,5
- 75 2. Kor. 5,21
- 76 Sammesteds
- 77 Den nikæno-konstantinopolitanske trosbekendelse
- 78 Joh. 3,16
- 79 Sml. Joh. 14,9
- 80 Matt. 10,28
- 81 Fil. 2,8
- 82 2. Kor. 5,21
- 83 Sml. 1. Kor. 15,54-55
- 84 Sml. Luk. 4,18-21
- 85 Sml. Luk. 7,20-23
- 86 Sml. Es. 35,5; 61,1-3
- 87 1. Kor. 15,4
- 88 Joh. Åb. 21,1
- 89 Joh. Åb. 21,4
- 90 Sml. sammesteds
- 91 Joh. Åb. 3,20
- 92 Sml. Matt. 24,35
- 93 Sml. Joh. Åb. 3,20
- 94 Matt. 25,40
- 95 Matt. 5,7
- 96 Joh. 14,9
- 97 Rom. 8,32
- 98 Mark. 12,27

- 99 Joh. 20,19-23
- 100 Salme 89,2
- 101 Luk. 1,50
- 102 Sml. 2. Kor. 1,21-22
- 103 Luk. 1,50
- 104 Sml. Salme 85,11
- 105 Luk. 1,50
- 106 Sml. Luk. 4,18
- 107 Sml. Luk. 7,22
- 108 Det andet Vatikankoncils dogmatiske konstitution om kirken, 62: AAS 57 (1965), s. 63
- 109 Det andet Vatikankoncils pastorale konstitution om kirken i verden af i dag, 10: AAS 58 (1966), s. 1032
- 110 Sammesteds
- 111 Matt. 5,38
- 112 Sml. Joh. 14,9-10
- 113 Joh. 14,9
- 114 1. Kor. 11,26, fra det romerske missale.
- 115 Joh. 3,16
- 116 1. Joh. 4,8
- 117 Sml. 1. Kor. 13,4
- 118 2. Kor. 1,3
- 119 Rom. 8,26
- 120 Matt. 5,7
- 121 Sml. Matt. 25,34-40
- 122 Sml. 1. Kor. 13,4
- 123 Sml. Luk. 15,11-32
- 124 Luk. 15,1-10
- 125 Sml. Insegnamenti di Paolo VI, XIII (1975), s. 1568 (afslutningsord til det hellige år, 25. december 1975).
- 126 Matt. 5,38
- 127 Sml. Det andet Vatikankoncils pastorale konstitution om kirken i verden af i dag, 40: AAS (1966), s. 1057-1059; pave Paul VI, Apostolsk skrivelse, Paterna cum Benevolentia, især nr. 1 og 6: AAS 67 (1975), s. 7-9, 17-23
- 128 Sml. 1. Joh. 2,16
- 129 Matt. 6,12
- 130 Ef. 4,2; sml. Gal. 6,2
- 131 Matt. 18,22

- 132 Sml. Luk. 15,32
- 133 Sml. Es. 12,3
- 134 Matt. 10,8
- 135 Sml. Hebr. 5,7
- 136 Sml. Visd. 11,24; Salme 145,9; 1. Mos. 1,31
- 137 Luk. 23,34
- 138 Sml. 1. Kor. 4,1
- 139 Matt. 5,7
- 140 Sml. Joh. 14,9

INDHOLDSFORTEGNELSE

I.	DEN, DER SER MIG, SER FADEREN (sml. Joh. 14,9)....	3
	1. Barmhjertigheden åbenbares.....	3
	2. Barmhjertigheden bliver menneske.....	5
II.	DET MESSIANSKE BUDSKAB.....	8
	3. Da Kristus begyndte at virke og lære.....	8
III.	4. DET GAMLE TESTAMENTE.....	11
IV.	DEN FORTABTE SØN.....	16
	5. Sammenligningen.....	16
	6. Betoningen af den menneskelige værdighed.....	19
V.	PÅSKEMYSTERIET.....	22
	7. Barmhjertigheden åbenbares i korset og opstandelsen.....	22
	8. Kærligheden er stærkere end døden og stærkere end synden.....	25
	9. Barmhjertighedens mor.....	29
VI.	"BARMHJERTIGHED ... FRA SLÆGT TIL SLÆGT".....	32
	10. Billedet af vort slægtled.....	32
	11. Kilder til uro.....	34
	12. Er det nok med retfærdighed?.....	36
VII.	GUDS BARMHJERTIGHED I KIRKENS SENDELSE.....	39
	13. Kirken bekender og forkynder Guds barmhjertighed.....	39
	14. Kirken forsøger at virkeliggøre barmhjertigheden.....	43
VIII.	KIRKENS BØN I VOR TID.....	49
	15. Kirken påkalder Guds barmhjertighed.....	49
	Noter.....	53